

ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА МУЛТИ-ПРОФЕСИОНАЛНА ПРЕВЕНЦИЈА НА
РОДОВО-ЗАСНОВАНО НАСИЛСТВО, РАБОТА СО СТОРИТЕЛИ ПРЕКУ
ПРИСТАП ФОКУСИРАН НА БЕЗБЕДНОСТА НА ЖРТВАТА И
СОВЕТУВАЊЕ НА МАЖИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ОСВРТ НА СОСТОЈБАТА ВО ОДНОС НА
РОДОВО-ЗАСНОВАНОТО НАСИЛСТВО,
ЗАКОНСКАТА РАМКА И
ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ ОДГОВОР
И
АНАЛИЗА НА ПОТРЕБИТЕ И ПОСТОЕЧКИТЕ
РЕСУРСИ ЗА РАБОТА СО СТОРИТЕЛИ СО
ФОКУС НА БЕЗБЕДНОСТА НА ЖРТВАТА И
ЗА СОВЕТУВАЊЕ НА МАЖИ

(Завршен извештај)

Скопје, 2023

ОСВРТ НА СОСТОЈБАТА ВО ОДНОС НА РОДОВО-ЗАСНОВАНОТО НАСИЛСТВО, ЗАКОНСКАТА РАМКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ ОДГОВОР И АНАЛИЗА НА ПОТРЕБИТЕ И ПОСТОЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ЗА РАБОТА СО СТОРИТЕЛИ СО ФОКУС НА БЕЗБЕДНОСТА НА ЖРТВАТА И ЗА СОВЕТУВАЊЕ НА МАЖИ (Завршен извештај), ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА МУЛТИ-ПРОФЕСИОНАЛНА ПРЕВЕНЦИЈА НА РОДОВО-ЗАСНОВАНО НАСИЛСТВО, РАБОТА СО СТОРИТЕЛИ ПРЕКУ ПРИСТАП ФОКУСИРАН НА БЕЗБЕДНОСТА НА ЖРТВАТА И СОВЕТУВАЊЕ НА МАЖИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.

Наслов на оригиналот:

STATUS QUO REPORT ON GENDER-BASED VIOLENCE, LEGAL FRAMEWORK AND INSTITUTIONAL RESPONSE AND NEEDS AND RESOURCES ANALYSIS ON VICTIM-SAFETY ORIENTED WORK WITH PERPETRATORS AND MEN'S COUNSELLING (Final Report), ESTABLISHMENT OF MULTI-PROFESSIONAL PREVENTION OF GENDER-BASED VIOLENCE, VICTIM-SAFETY ORIENTED WORK WITH PERPETRATORS AND MEN'S COUNSELLING IN NORTH MACEDONIA.

Издавач:

Реактор - Истражување во акција

За издавачот:

Тања Иванова

Уредник:

Тања Иванова

Автори:

Тања Иванова, Васка Лешоска, Ирина Јолевска

Превод од англиски:

Мира Вељковик

Бесплатна/некомерцијална копија

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје 364.63-055.2:340.13(497.7)(047.31); 364.4-055.1:364.63-055.2(497.7)(047.31); ИВАНОВА, Тања

Осврт на состојбата во однос на родово-заснованото насилство, законската рамка и институционалниот одговор и анализа на потребите и постоечките ресурси за работа со сторители со фокус на безбедноста на жртвата и за советување на мажи [Електронски извор] : (завршен извештај): воспоставување на мулти-професионална превенција на родово-засновано насилство, работа со сторители преку пристап фокусиран на безбедноста на жртвата и советување на мажите во Република Северна Македонија / [автори Тања Иванова, Васка Лешоска, Ирина Јолевска ; превод од англиски Мира Вељковик]. - Скопје : Реактор – Истражување во акција, 2023 Начин на пристапување (URL): <https://reactor.org.mk/publication-all/осврт-на-состојбата-во-однос-на-родово/>.- Превод на делото: Status quo report on gender-based violence, legal framework and institutional response and needs and resources analysis on victim-safety oriented work with perpetrators and men's counselling: (final report): establishment of multi-professional prevention of gender-based violence, victim-safety oriented work with perpetrators and men's counselling in North Macedonia. - Текст во PDF формат, содржи 75 стр., илустр. - Фусноти кон текстот. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 15.03.2023 ISBN 978-608-4684-46-6 а) Родово засновано насилство -- Правна и институционална рамка -- Македонија -- Истражувања б) Центри за поддршка и советување -- Мажи -- Спречување -- Насилство врз жени -- Македонија -- Истражувања COBISS.MK-ID 59741445

СОДРЖИНА

Вовед	6
Краток преглед на истражувачкиот пристап	7
Поглавје 1	9
Родово-засновано насилство	9
Застапеност и пријавување	9
Родова нееднаквост и родово-засновано насилство.....	13
Родова нееднаквост и нормативна машкост	19
Поглавје 2	26
Правна рамка и институционален одговор	26
Меѓународни стандарди за превенција и заштита од родово-засновано насилство	26
Национални стандарди за превенција и заштита од родово-засновано насилство	28
Услуги за жртви на родово-засновано насилство и семејно насилство.....	30
Услуги за психосоцијален третман на сторителите.....	32
Основи за започнување третман на сторители на семејно насилство	34
Критериуми за вклучување во програмата.....	36
Спроведување привремена мерка за третман на сторителите.....	38
Програми за третман на сторители на сексуално насилство	40
Други превентивни мерки	42
Административни податоци за семејното насилство	46
Министерство за труд и социјална политика.....	47
Министерство за внатрешни работи	49
Судови и јавни обвинители	52
Поглавје 3	56
Мапирање на потребите и ресурсите – Истражување со засегнати субјекти	56
Ставови кон родовата еднаквост и советување на сторителите.....	57
Обуки за спречување родово-засновано насилство	62
Мобилизирање за превенција на РЗН.....	64
Специјализирани услуги за сторителите на рзн	66
Специјализирани услуги за жртвите на рзн	70
Заклучоци и препораки	73

КОРИСТЕНИ КРАТЕНКИ

ЕУ	Европска Унија
УНДП	Програма за развој на Обединетите нации
ОН	Организација на Обединетите нации
ЕСЧП	Европски суд за човекови права
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МВР	Министерство за внатрешни работи
ЗСЗНЖСН	Закон за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство
СОП	Стандардни оперативни процедури
ЦСР	Центар за социјална работа
РЗН	Родово - засновано насилство
СН	Семејно насилство

ВОВЕД

Оваа анализа е изработена во рамки на проектот *„Воспоставување на мултипрофесионална превенција на родово-засновано насилство, работа со сторители преку пристап фокусиран на безбедноста на жртвата и советување на мажите во Република Северна Македонија“*¹, а се фокусира на тековната состојба и на потребата за центри за советување на мажите во Република Северна Македонија, со посебен осврт на состојбата поврзана со родово-засновано насилство.

Анализата ги опфаќа клучните наоди од спроведеното секундарно истражување и од онлајн истражувањето со институциите што се засегнати, а главната цел на истата беше да даде дополнителни информации и да го олесни развојот на концептот и на националните планови за воспоставување ефективна примарна превенција од родово-засновано насилство и мултипрофесионална поддршка и работа со сторители преку пристап фокусиран на безбедноста жртвата и воспоставување центри за сеопфатна поддршка, како и советување на мажите заради превенција на родово-засновано насилство, со цел поттикнување родова еднаквост и вклучување на мажите во работата поврзана со грижа (родителска, партнерска итн.) во Република Северна Македонија. Првите поглавја се фокусирани на состојбата со родово-засновано насилство во земјата, на постојните релевантни дефиниции и на законската рамка, а ги испитуваат и постојните секундарни податоци за опсегот на родово-заснованото насилство и насилството врз жените, семејното насилство и партнерското насилство, преку анализа на јавно достапните административни податоци од релевантните институции, извештаи од истражувања и постоечки наоди од граѓанските организации, при што главниот фокус е на примарната и секундарната превенција на насилството, со посебен осврт на работата со мажи. Третото поглавје (Мапирање на потребите и ресурсите – истражување со засегнати субјекти) ги опфаќа наодите од примарното истражување и ги испитува потребите и ресурсите од гледна точка на релевантните заинтересирани страни, поточно засегнати чинители од јавниот сектор.

1 Проектот „Воспоставување на мултипрофесионална превенција на родово-засновано насилство, работа со сторители преку пристап фокусиран на безбедноста на жртвата и советување на мажите во Република Северна Македонија“ (2021-2022) е краткорочен проект финансиран од сојузното министерство за социјални прашања, здравство, грижа и заштита на потрошувачите на Австрија, нареден од партнерската организација *verein für männer-und geschlechterthemen steiermark (vmg)/institut für männer- und geschlechterforschung*, Австрија, кој го спроведуваат Реактор – Истражување во акција и Хера од Северна Македонија.

КРАТОК ПРЕГЛЕД НА ИСТРАЖУВАЧКИОТ ПРИСТАП

За потребите на истражувањето на состојбата со родово-заснованото насилство и работата со сторители преку пристап фокусиран на безбедноста на жртвите, користени се комбинирани методи на собирање примарни и секундарни податоци, релевантни за сите тематски поглавја од извештајот. Свкупните информации беа итеративно ажурирани по завршувањето на различните фази од истражувањето, а сите податоци опфатени во него беа собрани во периодот од октомври 2021 до мај 2022 година.

Истражувачкиот пристап беше фокусиран на следниве клучни фази:

- ✓ Документациски преглед на постојната литература и анализи на достапните секундарни податоци
- ✓ Административно собирање податоци преку барања според правото на слобода на информирање испратени до релевантни национални институции и даватели на услуги
- ✓ Квалитативни дискусии и интервјуа заради добивање дополнителни информации за финализирање на дизајнот на инструментот за онлајн истражувањето и дефинирање на структурата на финалниот извештај
- ✓ Подготовка и спроведување онлајн истражување, со дефинирање на структурата на примерокот и на онлајн анкетата за мапирање на заинтересираните субјекти

Покрај прегледот на секундарни податоци, до Министерството за внатрешни работи, Министерството за труд и социјална политика, засолништата за жени и судовите и јавните обвинителства беа пратени барања во согласност со правото на слобода на информирање, за да се соберат јавно пристапни и достапни административни податоци за родово-засновано насилство и за институционален одговор. Официјалните одговори добиени од институциите беа евидентирани и анализирани врз основа на нивната тематска релевантност.²

Дополнително, беше развиен инструмент за онлајн истражување врз основа на согледувањата од стручните консултации и дискусии со претставници на релевантни институции, граѓански организации и други професионални работници (психотерапевти итн.). Примерокот на засегнати субјекти за онлајн истражувањето беше дизајниран врз основа на рамка за примерок составена согласно наодите од клучните интервјуа со експерти. Како платформа за спроведување на

² Законски, националните институции имаат 20 дена да одговорат на барањата според правото на слобода на информирање, но за некои барања беше потребно многу повеќе време од предвиденото и додека собирањето административни податоци обично трае подолго отколку што е потребно, овој процес стана уште поголем предизвик поради природата на бараните информации. Целиот процес започна во декември 2021 година и заврши околу март и април 2022 година.

истражувањето беше искористен системот „Лажмсрви“ (LimeSurvey), додека серверот на Реактор се користеше за собирање на податоците, во согласност со Општата регулатива за заштита на податоци на ЕУ (GDPR) и поврзаното законодавство за заштита и приватност на податоците во земјата. Примарните податоци беа собрани со анкетни прашања од затворен тип, кои понатаму беа анализирани со помош на статистичкиот софтвер SPSS. Статистичката анализа на податоците нуди описи на набљудуваните распределби на одговорите, кои дополнително се појаснуваат со квалитативна анализа. Резултатите од онлајн истражувањето и квалитативните анализи се фокусираат на мапирање и систематизација на потребите за воспоставување мултипрофесионална превенција на родово-засновано насилство, работа со сторители ориентирана кон безбедноста на жртвата и советување на мажите во Северна Македонија.

Паралелно со процесите на собирање податоци, правни експерти ја оценуваа актуелната правна рамка и институционалниот одговор за спречување и санкционирање на родово-засновано насилство, со фокус на сторителите и принципот на работа ориентирана кон безбедноста на жртвата. Освен анализата на националната правна рамка, беа земени предвид и ратификуваните меѓународни инструменти и стандарди, а во контекст на севкупниот институционален одговор во однос на спречување и санкционирање на родово-заснованото насилство, беше истражена и достапноста на механизми за поддршка на лица што доживеале родово-засновано насилство и за ресоцијализација на сторителите.

ПОГЛАВЈЕ 1

РОДОВО-ЗАСНОВАНО НАСИЛСТВО

ЗАСТАПЕНОСТ И ПРИЈАВУВАЊЕ

Родово-заснованото насилство и понатаму е една од најзабележителните повреди на човековите права во сите општества. Родово-заснованото насилство е насилство насочено кон некоја личност поради нејзиниот пол или род, при што, иако и жените и мажите доживуваат родово-засновано насилство, повеќето жртви сепак се жени и девојчиња. Поради тоа, родово-заснованото насилство и насилството врз жените се термини што често се користат наизменично бидејќи нашироко е препознаено дека најголем дел од родово-заснованото насилство се врши врз жени и девојчиња од страна на мажи³. Меѓутоа, користењето на терминот „родово-засновано“ е мошне важно бидејќи е сеопфатно и го нагласува фактот дека многу форми на насилство врз жените се вкоренети во нееднаквостите на моќта меѓу жените и мажите. Родово-заснованото насилство е манифестација на историски нееднаквата распределба на моќта меѓу жените и мажите, што води до почеста дискриминација на жените и ги спречува да напредуваат подобро во сите сфери на живеењето.

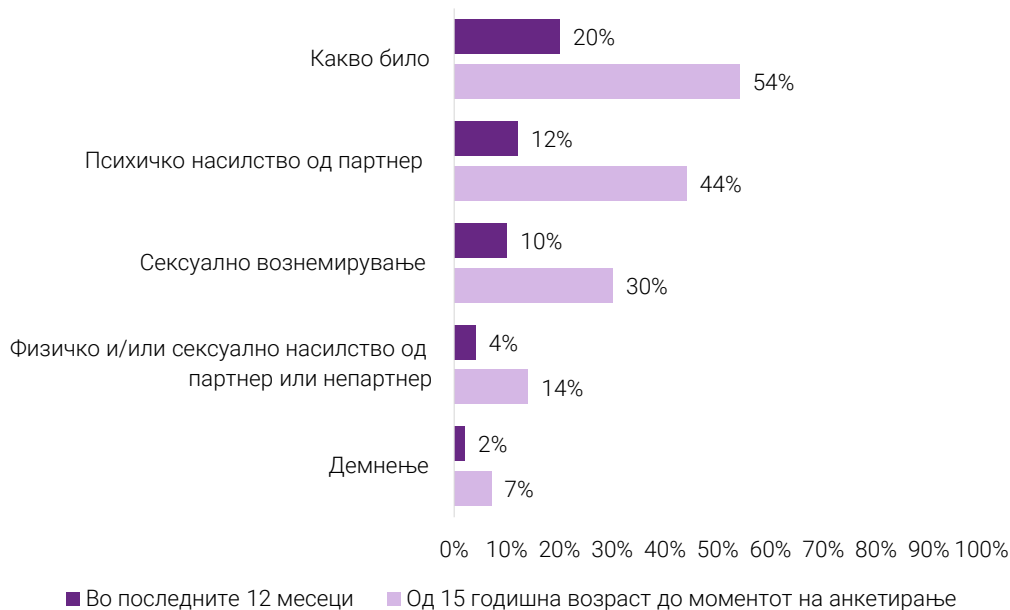
Родово-заснованото насилство и насилството врз жените се сериозна повреда на човековите права и најголема пречка за постигнување родова еднаквост.⁴ Според процените на СЗО, околу една третина (30%) жени на глобално ниво во определен период од нивниот живот доживеале физичко и/или сексуално насилство во односот со партнерот или сексуално насилство од непартнер.⁵ Насилството врз жените најчесто го вршат сегашни или претходни партнери, а според процените на ОН, во просек една жена или девојка е убиена од некој од нејзиното семејство на секои 11 минути.⁶ Искуството со насилство започнува рано и речиси секое четврто девојче адолесцент на возраст од 15-19 години (24%) кое било во врска доживеало физички и/или сексуален напад од партнер.

3 Насилство врз жените: Анкета ширум ЕУ главен извештај за резултатите, 2014 година. Достапно на: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

4 Декларација на обединетите нации за насилство врз жените, 1993.

5 Светска здравствена организација, во името на меѓуагенциската работна група на Обединетите нации за процена на податоците за насилство врз жените (2021). Прогнози на застапеноста на насилството врз жените, 2018 година. Глобални, регионални и национални процени за распространетоста на насилството од интимни партнери врз жените и глобални и регионални процени за распространетоста на сексуалното насилство од непартнери врз жените.

6 Канцеларија на Обединети нации за дрога и криминал (2021). Убиства на жени и девојки од нивниот интимен партнер или други членови на семејството, глобални процени 2020 година.

Слика 1. Застапеност на насилството врз жени во Северна Македонија.⁷

Според истражувањето „Безбедност и благосостојба на жените“⁸, спроведено од ОБСЕ и финансирано од ЕУ, врз основа на репрезентативен примерок на национално ниво, повеќе од половина или **54% од жените во Северна Македонија доживеале одреден вид насилство во нивниот живот**. Речиси секоја трета жена била сексуално вознемирувана (30%), 14% доживеале физичко и/или сексуално насилство и секоја десетта доживеала демнење (7%). Најчесто доживувано е психолошкото насилство од партнер, при што 44% од жените трпат таков вид насилство.

Застапеноста на насилството на која укажува истражувањето на ОБСЕ споредливо е помала во однос на исто такво истражување на територијата на ЕУ, но ова може да се припише и на ставовите со кои се нормализира насилството, што можат да имаат сериозно влијание

7 Податоци од истражувањето „Безбедност и благосостојба на жените“ спроведено од обсе во 2018 година и објавено во 2019 година. Врз основа на методологијата за истражување на агенцијата за основни човекови права на ЕУ (fra), што била спроведена во ЕУ во 2014 година, ова истражување беше спроведено и во југоисточна европа за да се обезбедат споредливи податоци од регионот. Ова е прво и единствено национално репрезентативно истражување за РЗН и СН во Северна Македонија. ги опфаќа сите форми на насилство низ различни модули (вклучително и искуства поврзани со конфликт) и ги испитува доживувањата на насилство на репрезентативен примерок на национално ниво од вкупно 1910 жени на возраст од 18 до 74 години, вклучително и 496 жени од албанската етничка заедница. истражувањето е засновано на на повеќефазен, стратифициран рандомизиран случаен примерок. целосниот извештај може да се најде тука: https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/419264_1.pdf

8 Ibid.

на одговорите⁹. На пример, речиси половина (48%) од жените во Северна Македонија се согласуваат дека насилството е приватна работа што треба да се решава во семејството, при што оваа стапка е трипати повисока во споредба со онаа во ЕУ. Понатаму, речиси една третина (30%) од жените се согласуваат со однапред дефинираното тврдење дека „жените кои велат дека биле злоупотребени често измислуваат или ги преувеличуваат тврдењата за злоупотреба или силување“. Сепак, **повеќе од половина од жените во земјата (60%) мислат дека насилството врз жените е вообичаена појава, а речиси три од десет жени мислат дека тоа се случува често**¹⁰.

Доживеаното насилство има сериозни физички и психолошки последици кај жените. Најчестите емоционални реакции се страв, лутина, вознемиреност и срам, додека долгорочните психолошки последици вклучуваат чувство на ранливост, проблеми со спиењето и депресија.¹¹

Во однос на факторите на ризик, според податоците од истражувањето, кај жените кои доживеале насилство во нивното детство многу е поголема веројатноста да доживеат насилство и како возрасни. Понатаму, доживување на физичко и сексуално насилство од партнер е позастапено кај жените што се економски зависни и живеат во социо-економски обесправени домаќинства (во просек 17% од жените на кои им е многу тешко да се справат во однос на нивните приходи наспроти 9% во просек). Од друга страна, сексуалното вознемирување почесто го обелоденуваат помлади жени, жени кои живеат во урбани средини и жени со високо образование, меѓутоа поголемата застапеност на овие категории жени би можела да сугерира и помала толеранција кон сексуалното вознемирување кај нив.

Кога ќе се земат предвид карактеристиките на сторителите¹², кај жените чии партнери пијат алкохол на неделна или дневна основа е поголема веројатноста да доживеат насилство од партнер. Дополнителни фактори на ризик поврзани со сторителите вклучуваат невработеност и искуство во вооружени конфликти. Понатаму, жените се повеќе наклонети да откријат насилство претрпено од претходниот партнер, отколку од сегашниот, но срамот и стравот од реперкусии од сегашниот партнер може да придонесат за ова несовпаѓање¹³.

9 Стапката на обелоденување на доживеаното насилство е повисока во земји со подолгорочна традиција на политика за родова еднаквост. Според анкетата спроведена на територијата на ЕУ од агенцијата за фундаментални права (фра) на ЕУ, три земји каде што е најголема веројатноста жените да пријават дека доживеале физичко и/или сексуално насилство од партнер или непартнер од 15-годишна возраст се Данска (52%), Финска (47%) и Шведска (47%).

10 Организација за безбедност и соработка во Европа. Благосостојба и безбедност на жените: Анкета на обсе за насилството врз жени во Северна Македонија, 2019.

11 Организација за безбедност и соработка во Европа. Благосостојба и безбедност на жените: Анкета на ОБСЕ за насилството врз жени во Северна Македонија, 2019.

12 Организација за безбедност и соработка во Европа. Благосостојба и безбедност на жените: Анкета на ОБСЕ за насилството врз жени: Главен извештај, 2019. Достапен на: https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/413237_0.pdf

13 Оваа претпоставка не е испитана во цитираната анкета поради помалите потпримероци и проценетата мала застапеност на пријавувањето на родово-засновано насилство.

Во однос на пријавување насилството до надлежните институции, кај жените кои доживеале насилство од непартнер или поранешен партнер е поголема веројатноста да го пријават најсериозниот инцидент во полиција или во друга институција, во споредба со оние кои биле изложени на насилство од нивниот сегашен партнер. Сепак, треба да се забележи дека поголемиот дел од жртвите не пријавуваат насилство. **Речиси девет од десет жени што претрпеле физичко и/или сексуално насилство од својот сегашен партнер не го пријавиле тоа во ниту една надлежна институција или организација што обезбедува услуги, а само 2% го пријавиле во полиција случајот за кој сметале дека е најсериозен случај на насилство.** Меѓу оние кои претрпеле физичко и/или сексуално насилство од сегашниот партнер, секоја петта жена го пријавила насилството во полиција, додека стапката на пријавување за физичко и/или сексуално насилство од непартнер е секоја четврта жена. Покрај распространетите општествени норми кои го нормализираат насилството и ги стигматизираат жртвите, според истражувањето организирано од ОБСЕ, мнозинството жени не знаат што да прават доколку се жртви на насилство и не се запознаени со локалните специјализирани служби кои можат да им помогнат.

РОДОВА НЕЕДНАКВОСТ И РОДОВО-ЗАСНОВАНО НАСИЛСТВО

Родово-заснованото насилство не се случува во вакуум. Социо-економските нееднаквости создаваат и одржуваат асиметрија на моќта што произлегува од традиционалните родови улоги, постојано одржувајќи го во живот родово-заснованото насилство.

Северна Македонија се соочува со постојани и длабоко вкоренети родови јазови во сите сфери на јавниот и приватниот живот. Во донесувањето одлуки, жените се недоволно застапени во власта и на национално и на локално ниво.

Слика 2. Удел на жените и мажите во позиции кои подразбираат носење значајни политички одлуки.

Извор: Европски институт за родова еднаквост (EIGE), База на родови статистички податоци.

Од формирањето на Владата на Северна Македонија до денес, ниту една жена не е избрана за шеф на државата и само една жена била поставена на чело на Владата, но само како привремен вршител на должноста Премиер со вкупно времетраење од 50 дена, во 2014 година. Кумулативно прикажано, само 12% од сите именувани министри биле жени (податоци што опфаќаат период од 2008 до 2021 година, земајќи ги предвид сите промени и реконструкции). На локално ниво, пак, само 3% од сите избрани градоначалници биле жени (податоци од 1996 до 2022 година). Со текот на годините, застапеноста е релативно подобра, но сепак далеку од еднаква во националниот парламент и локалните совети, а подобрувањата се должат само на законски наметнатите квоти за Парламентот.

Помалата застапеност на повисоките позиции за носење одлуки е евидентна и во економската сфера. Само во 29% од компаниите жените учествуваат во сопствеништвото¹⁴ а само 21% од компаниите имаат жени во високите менаџерски структури¹⁵. Интересно е тоа што овие јазови во застапеноста на повисоките позиции за носење одлуки (и политички и економски) не можат да се објаснат или да се поврзат со образовниот напредок бидејќи, со текот на годините, жените покажуваат повисока стапка на стекнување високо образование.¹⁶

Родовите нееднаквости се очигледни и во пристапот до финансиските ресурси. Традиционалните верувања со кои им се пропишуваат наследни права на машките потомци може да влијаат врз фактот дека е значително помала веројатноста жените да поседуваат земја или недвижен имот. Ова е поткрепено и со националната административна евиденција на Катастарот, според која само 27% од сопственоста на земјиште им припаѓа на жени сопственички. Оваа нееднаквост е особено штетна за руралните жени, имајќи предвид дека земјата често е најважно средство за домаќинството што живее во рурална средина, за поддршка на земјоделското производство и за обезбедување економско зајакнување. Без (сигурен) имот, односно без поседување земјиште, жените од руралните средини имаат помала преговарачка моќ во домаќинството и на тој начин стануваат економски зависни, а со тоа и поранливи од економско насилство. Ова дополнително го поткрепува и официјалната статистика која укажува дека најголем дел од неплатените семејни работници се жени.

Асиметријата во моќта може дополнително да се забележи и во состојбите поврзани со општата мобилност на граѓаните и граѓанките. За да го остварат своето право на работа, образование, слободно време или исполнување на други потреби, жените често се зависни од јавниот превоз

14 Светска банка, Анкети за претпријатија, податоци за 2019 година. Достапно на: <https://data.worldbank.org/indicator/ic.frm.femo.zs?locations=mk>

15 Светска банка, Анкети за претпријатија, податоци за 2019 година. Достапно на: <https://data.worldbank.org/indicator/ic.frm.femm.zs?locations=mk>

16 Евростат (податоци од 2006 до 2020 година) Анкета за работната сила во Европа.

или од други лица (членови на семејството) кои поседуваат автомобил. Административната евиденција на Министерството за внатрешни работи покажува дека само 18% од приватните автомобили се во сопственост на жени. Нееднаквостите во можностите за мобилност дополнително се влошуваат со фактот што Северна Македонија има недоволно развиен јавен превоз, прашање што беше особено лошо изразено за време на пандемијата на Ковид-19, кога се воведуваа рестрикции. Ако се соочени со насилство и конфликт, оваа зависност на жените во нивната мобилност дополнително ги лишува од опции на делување во итни случаи, или кога треба да го напуштат сторителот. Освен тоа, јавниот превоз не е секогаш „најбезбедната опција“ за жените, а истражувањата покажуваат дека е поголема веројатноста жените да се сочат и со родово-засновано насилство и сексуално вознемирување на јавни места.¹⁷

Во однос на економските нееднаквости, родовите јазови во платената работна сила, исто така, претставуваат важен фактор и дополнително ги илустрираат родовите разлики. Според официјалната статистика, вработени се 45,3% од работоспособните жени, наспроти 63,7% од мажите¹⁸. Иако стапките на вработеност со текот на времето се зголемуваат и за мажите и за жените, јазот во стапките на вработеност опстојува и останува речиси двојно поголем во споредба со просекот на Европската Унија во 2020 година (СМ=18,4% наспроти ЕУ-27=10,3%).

17 Реактор – Истражување во акција (2020). Родово-засновано насилство на јавни места во Скопје. Достапно на: <https://reactor.org.mk/en/wp-content/uploads/sites/4/2020/11/reactor-scoping-study-ang-web.pdf>

18 Евростат (последно ажурирање: 10-09-2021). Стапки на вработеноста по пол, возраст и нивото на стекнатото образование (%), избрана година 2020, возрастна група од 15 до 64 години. Достапно на: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupdownloads.do>.

Стапки на вработеност (од 15 до 64 години)

Слика 3. Стапки на вработеност на жените и мажите во Северна Македонија и Европската Унија (ЕУ-27) од 2011 до 2020 година.

Извор: Евростат, анкета на европската работна сила.

Разликата во стапките на вработеност меѓу мажите и жените од руралните средини е уште поголема (24 процентни поени)¹⁹, што имплицира повеќеслојни бариери за некои жени и потенцијална интерсексиска дискриминација. Половиот јаз дополнително се зголемува кај родителите со мали деца – од 14,4% меѓу оние кои немаат деца до 32,4% меѓу оние со деца помали од шест години (податоци од 2020 година).²⁰

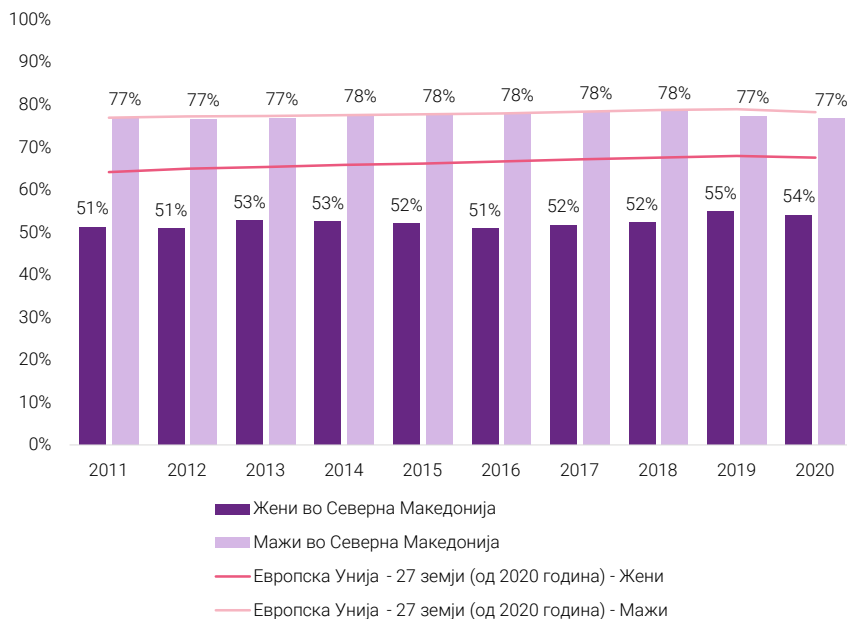
Уште повеќе, речиси половина од работоспособните жени се сметаат за економски неактивни или надвор од работната сила бидејќи не се регистрирани како активни баратели на работа²¹. Главни причини за неактивност кај повеќе од половина од овие жени (59%) се обврските поврзани со грижата за децата или други обврски за грижа, додека тоа е посочено како клучна причина од само 2% од мажите во истата категорија.

19 Евростат (последно ажурирање: 10-09-2021 23:00). Стапки на вработување според полот, возраста и степенот на урбанизација (%). Достапно на: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFST_R_ERGAU__custom_1301016/default/table?lang=en

20 Евростат (последно ажурирање: 02-06-2021). Стапка на вработеност на возрасни лица според полот, возрасните групи, ниво на стекнато образование, бројот на деца и возраста на најмладото дете (%). Достапно на: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

21 Евростат (последно ажурирање: 10/09/2021 23:00). Стапките на активност во вработувањето според полот, возраста и државјанството (%), избрана година 2020, возрасна група од 15 до 64 години. Достапно на: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsa_argan__custom_1300916/default/table?lang=en.

Стапки на активност (од 15 до 64 години)

Слика 4. Стапки на активност на жените и мажите во Северна Македонија и Европската Унија (ЕУ-27) од 2011 до 2020 година.

Извор: Евростат, анкета на европската работна сила.

Горенаведената статистика укажува дека повеќе од половина од работоспособните жени немаат никакви приходи од платен работен однос. Ова значи дека повеќе од половина од работоспособните жени во нашата земја се економски зависни и може да бидат изложени на ризик од економско насилство и злоупотреба. Во недостиг на сопствени приходи, во случај на семејно насилство тие можат да бидат лишени од финансиски средства ако го напуштат циклусот на насилство. Овие изгледи се уште пострашни во однос на достапните механизми за социјална заштита. Според Законот за социјална заштита²², жртва на семејно насилство може да добие до 15.000 денари еднократно за итна заштита и засолниште и до 12.000 денари за здравствена заштита и лекување на лице жртва на семејно насилство. Одобрената еднократна парична помош е помала од минималната плата и прашање е дали може да се третира како доволна. Понатаму, жртвите на родово-засновано насилство законски имаат право на загарантирана минимална помош како парична помош, но остварувањето на ова право зависи од докажувањето

²² Закон за социјална заштита. Службен весник на Република Северна Македонија бр. 104/19, 146/19, 275/19, 302/20, 311/20, 163/21, 294/21 и 99/22.

дека претрпеле семејно насилство. Како резултат на тоа, оваа форма на социјална заштита не ја обезбедува почетната финансиска помош што ѝ е потребна на жртвата за да одлучи да ја напушти насилната врска²³. Покрај недоволната парична помош, системот за социјална заштита предвидува и привремено засолниште за жртвите на семејно или родово-засновано насилство со сместување до три месеци (во исклучителни околности до шест месеци, но не подолго од една година), но многу жени практично се лишени да го остварат ова право поради недостиг на соодветно воспоставени засолништа. Согласно новиот Закон за насилство врз жени и семејно насилство, мерката за привремено засолнување меѓу другото вклучува и интеграција на жените жртви на родово-засновано насилство и семејно насилство во активните мерки за вработување. Останува отворено дали ова ќе го унапреди системот за заштита на жените жртви на родово-засновано насилство, имајќи ја предвид слабата институционална соработка. За илустрација, во 2019 година во Агенцијата за вработување биле упатени само 78 жртви на родово-засновано насилство, што е 7% од вкупниот број жени кои пријавиле дека биле жртви на семејно насилство во истата година²⁴.

23 Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство – „Глас против насилство“(2019). Родовиот аспект и жртвите на родово-засновано насилство и семејно насилство во законот за социјална заштита на Република Северна Македонија.

24 Nushkova, A., Balshicevska, M. (2020). Recommendations for furthering employment possibilities for women victims of domestic violence. National Network to End Violence against Women and Domestic Violence – “Voice against Violence”.

РОДОВА НЕЕДНАКВОСТ И НОРМАТИВНА МАШКОСТ

Општествените очекувања и практики изградени врз одредени идеологии имплицитно или експлицитно ги обликуваат идентитетите, однесувањата и искуствата на луѓето. Родовите идентитети и родовите практики се дел од овој процес, како и изградбата на (нормативни) сексуалности и верувања за она што е „добро“ и аспиративно однесување. Оттука, и мажите и жените имаат тенденција да се придржуваат до одредени практики со цел да ги исполнат општествените очекувања што ги градат нивните родови идентитети. Иако нормативната машкост не е најчеста практика кај мажите и се менува во контекст, тоа е она што општеството очекува од мажите да го применат. Наративите за доминантната или хегемонистичката машкост се отелотворени во културните претстави на силни и моќни мажи кои се супериорни во однос на другите. Раевин Конел ја дефинира хегемонистичката машкост со користење на Грамшиевото разбирање на хегемонијата како практики на владеењето не по форма на тиранија туку со (несвесна) согласност.²⁵

Иако современите дефиниции варираат, хегемонистичката машкост често се надоврзува на одредени идеи поврзани со моќта, како што се очекувањата мажите да ја имаат улогата на главен носител на приход во семејството, или на поимот мажи како преземачи на ризик, или мажи како претприемачи, или мажи како „носители на одлуки“, или мажи како „посилниот пол“, односно социјално прифатени стереотипи за родовите улоги. И додека поимот „однесувај се како маж“ се фокусира на мажите, тој претставува товар и за жените и за мажите, исто како и многу други норми што произлегуваат од таквите практики и идеологии. Неодамнешните анализи покажуваат дека мажите искажуваат вознемиреност, депресија и фрустрација поради неможноста да ги исполнат овие улоги во модерните и транзиционите економии²⁶ и, ако не се решат правилно, како во маѓепсан круг, овие анксиозности често паѓаат и на грбот на жените.

Неуспехот да се исполни очекуваната улога на „мажот“ како снабдител во семејството или како „посилен пол“ предизвикува насилство, а насилството како потврда на доминацијата и на асиметријата на моќта често се користи како демонстрација и репродукција на хегемонистичката машкост и на смелоста за соочување со ризични и конфликтни ситуации или за нивно предизвикување²⁷. Според тоа, сторителите на кривични дела почесто се мажи, а мажите се и мнозинство меѓу сторителите на насилни кривични дела, како што се кривични дела против животот и телото и кривични дела против сексуалната слобода (што го потврдува и оваа анализа).

25 Connell, R., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic Masculinity. GENDER & SOCIETY, 19(6), 829-859.

26 Cornwall A., Kariotis F., Lindsfarne N. (2016). Masculinities under Neoliberalism.

27 Scambor, E and Bergmann, N and Wojnicka, K and Belghiti-Mahut, S and Hearn, J and Holter, ØG and Gärtner, M and Hrženjak, M and Scambor, C and White, A (2014) Men and gender equality: European insights. Men and Masculinities, 17 (5). 552 - 577. ISSN 1097-184X

Горенаведените поими се длабоко вкоренети во преовладувачките норми и широко се прифатени во Северна Македонија, па оттаму, кога мажите не успеваат да ја извршуваат главната улога во семејството, ова може да стане критично и да резултира со зголемени родови нееднаквости и штетни практики или несакани ефекти, како што е порастот на стапката на родово-засновано насилство, консумацијата на алкохол или дури и самоубиства. Ваквите штетни однесувања, иако почесто ги практикуваат мажите²⁸, негативно влијаат и врз мажите и врз жените. За жал, не постојат национални студии што се фокусираат на мажи кои, на пример, би го покажале ова влијание врз основа на губење сигурна работа. Сепак, постои прилично цврста студија организирана од ОБСЕ за безбедноста и благосостојбата на жените, која открива некои особини на вообичаеното насилничко однесување меѓу машките партнери кои се помалку образовани и/или дел од домаќинствата кои имаат економски проблеми.²⁹ Други студии, исто така, покажуваат дека воочената изгубена контрола врз нормативната машкоост што им се припишува на мажите често резултира со злоупотреба на супстанции и насилно однесување.³⁰ Собраните административни податоци од релевантните институции во Северна Македонија за пријавени и осудени сторители на кривични дела и за обвинети сторители по вид насилни кривични дела, во период од две децении (2000 - 2020), дополнително ги потврдуваат овие практики и нееднаквости (Слика 5 и Слика 6).

Исто така, треба да се забележи дека и жените и мажите можат да бидат жртви на насилство извршено од мажи. Жените го сочинуваат најголемиот дел од жртвите кога станува збор за насилство од лични партнери во сите негови форми (психолошко, економско, физичко и сексуално). Меѓутоа, жртви на овој вид родово-засновано насилство, што главно го извршуваат мажи, може да бидат и други мажи (обично мажи кои „не одговараат на пропишаните норми“ – како на пример геј мажи, постари мажи, мигранти, етнички малцинства, мажи со различни способности, бездомници, но и деца и момчиња^{31 32}).

28 Според официјалните статистики на министерството за внатрешни работи, 94% од сите сторители на семејно насилство се мажи (последни јавно достапни податоци - од 2017 година)

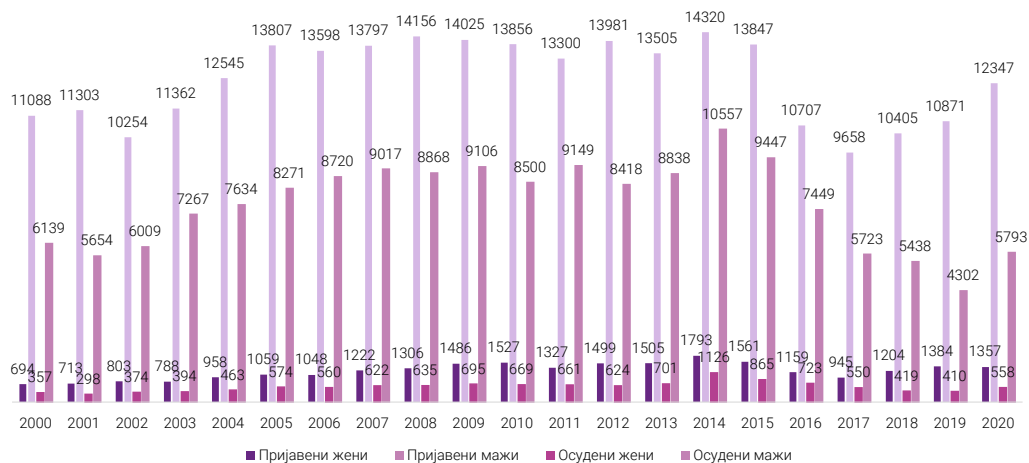
29 Заклучок изведен од карактеристиките на партнерите на испитаниците (психолошкото насилство е почесто индицирано од страна на жените чии партнери немаа никакво формално образование (66%) во однос на просекот (42%). од друга страна, оваа бројка се намалува на 34% помеѓу жените чии партнери имаат факултетско образование. Истото се однесува и на физичкото насилство, од возраста од 15 години (15% од оние чии партнери немаат формално образование наспроти 6% од оние чии партнери имаат барем основно образование) и 12 месеци пред анкетата (7% наспроти 2%). преземено од анкетата организирана од обсе за насилството врз жените: Северна Македонија – Извештај за резултатите (мај 2019). Достапно на: <https://www.osce.org/secretariat/419264>

30 Edström, J.; Aly, R.; Greig, A. and Walker, C. with Babenko, S.; Çağlar, M.; Kudaibergenova, D. and Müller, C. (2019) Masculinities and Transition: Enduring Privilege?, Brighton: IDS

31 Ibid.

32 Scambor, E., Wojnicka, K. and Bergmann, N. (Eds.). 2013. The role of men in gender equality. European strategies & insights (study prepared for European Commission, DG Justice - Unit D2 Gender equality. With contributions by Belghiti-Mahut, S., Bergmann, N., Gärtner, M., Hearn, J., Holter, Ø. G., Hrženjak, M., Puchert, R., Scambor, C., Scambor, E., Schuck, H., Seidler, V., White, A. and Wojnicka, K.). Luxembourg: Publications Office of the European Union.

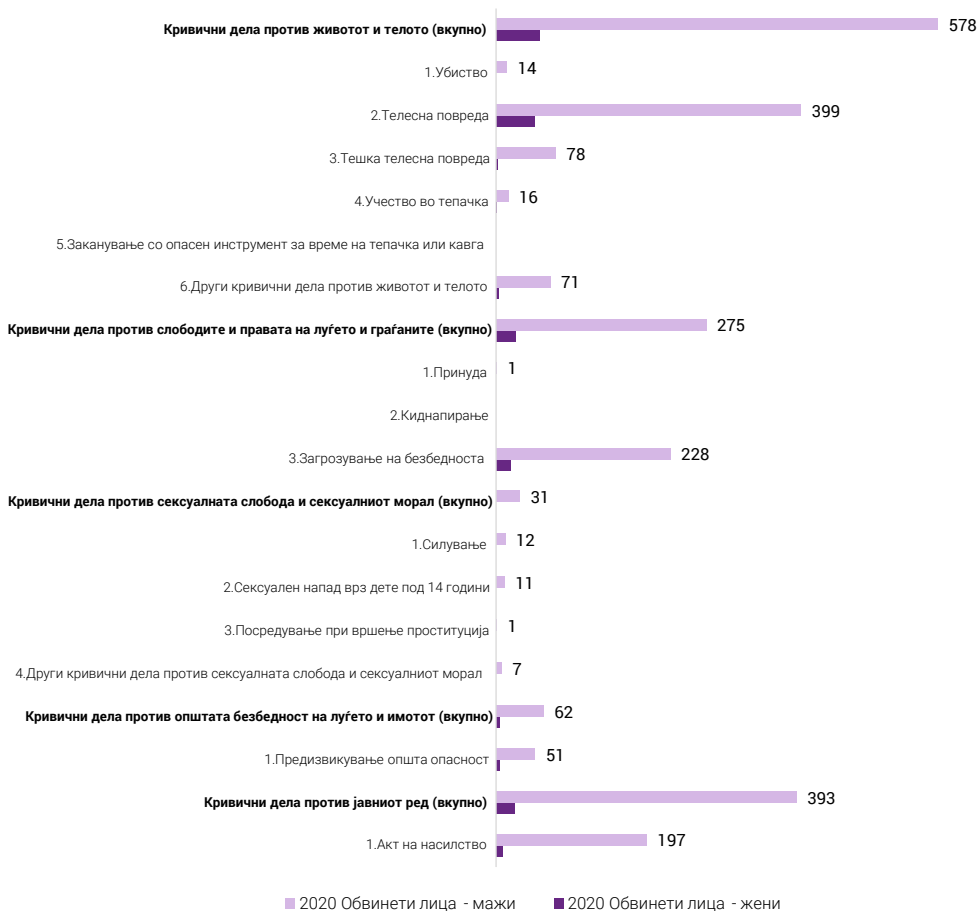
Пријавени и осудени сторители на кривични дела

Слика 5. Пријавени и осудени сторители на кривични дела според пол.

Извор: Државен завод за статистика (N).

Обвинети сторители според вид кривично дело

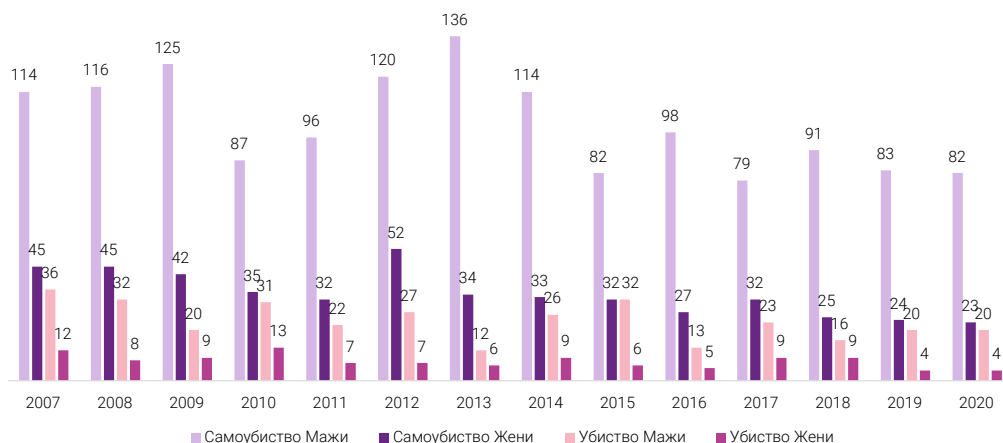

Слика 6. Обвинети сторители по видови насилни кривични дела, според пол, 2020 г.

Извор: Државен завод за статистика (N).

Од друга страна, мажите се најголем дел од жртвите кога станува збор за насилни злосторства, како што се сериозни напади и убиства, извршени од други мажи. Понатаму, кај мажите е поголема веројатноста дека ќе извршат самоубиство.

Број на насилни смртни случаи

Слика 7. Број на насилни смртни случаи според пол.

Извор: Државен завод за статистика (N).

Директното или меѓучовечкото насилство, како што се насилните злосторства, може да се поврзе со структурното насилство што произведува и е произведено од социјални нееднаквости, а студиите покажаа дека еден значаен предиктор за нивоата на директно насилство во едно општество е големината на нееднаквоста на приходите^{33 34}. Во овој поглед, Северна Македонија се карактеризира со значителна социјална нееднаквост – 1% најбогати заработуваат 14 пати повеќе од просекот,³⁵ додека 32,6% се изложени на ризик од сиромаштија и социјална исклученост (споредливо, просекот на ЕУ-27 е 21,5%)³⁶. Меѓутоа, постои недостаток на национално релевантни докази за тоа како овие нееднаквости се поврзани со нивоата на насилство.

Како што веќе истакнавме, еден од главните прописи на нормативната машкост е мажите да бидат главен носител на приходи во нуклеарното семејство, а платената работа сè уште е

33 Wilkinson R. Why is violence more common where inequality is greater? Ann N Y Acad Sci. 2004 Dec;1036:1-12.

34 Hsieh C-C, Pugh MD. Poverty, Income Inequality, and Violent Crime: A Meta-Analysis of Recent Aggregate Data Studies. Criminal Justice Review. 1993;18(2):182-202.

35 Евростат (последно ажурирање на податоците: 08/06/2022). Луѓе во ризик од сиромаштија или социјална исклученост, 2020

36 Евростат (последно ажурирање на податоците: 08/06/2022). Луѓе во ризик од сиромаштија или социјална исклученост, 2020

централниот извор на идентитетот и статусот на мажите³⁷. Притисокот за исполнување на ова општествено очекување може да се претвори во егзистенцијални анксиозности и фрустрација поради неможноста да се исполнат пропишаните улоги во транзиционите и модерните економии, што исто така може да доведе до насилни однесувања. На пример, меѓународните студии покажаа дека невработеноста го зголемува семејното насилство. Кај мажите кои ќе ја загубат работата е поголема веројатноста дека ќе извршат семејно насилство, а кај жените кои ќе останат без работа е поголема веројатноста дека ќе станат жртви на семејно насилство.³⁸ Нема цврсти национални податоци што ги потврдуваат овие односи, меѓутоа, регионалната студија предводена од ОБСЕ покажува дека кај жените чиј сегашен партнер е невработен (17%), поголема е веројатноста дека доживеале физичко и/или сексуално насилство од партнерот во текот на нивниот живот, во споредба со оние чиј партнер е во платен работен однос (13%).³⁹ Како преодна економија, Северна Македонија сè уште заостанува зад земјите од ЕУ, со пониски стапки на вработеност и активност во вработувањето (види слики 3 и 4) и повисоки стапки на невработеност. Понатаму, Северна Македонија има една од највисоките стапки во Европа на млади луѓе кои не се ниту вработени, ниту се вклучени во образование.⁴⁰

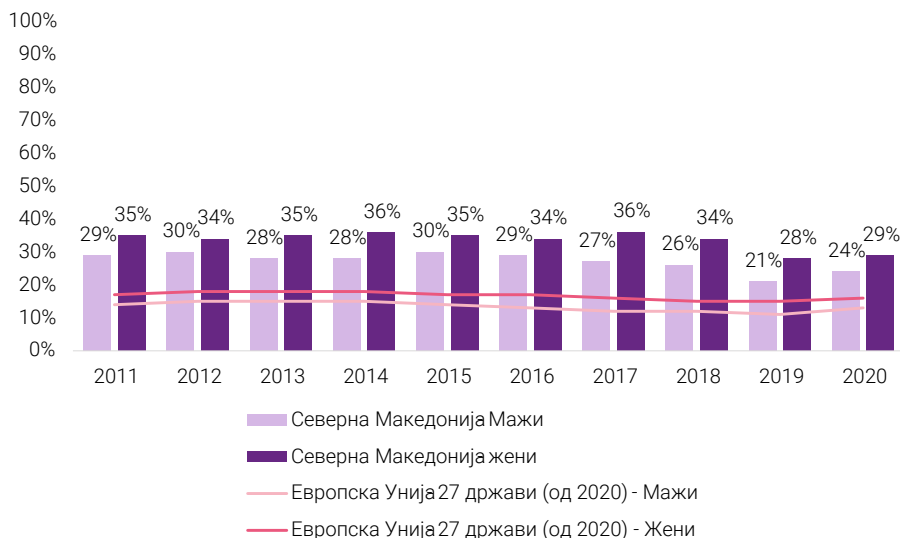
37 Scambor, E and Bergmann, N and Wojnicka, K and Belghiti-Mahut, S and Hearn, J and Holter, ØG and Gärtner, M and Hrženjak, M and Scambor, C and White, A (2014) Men and gender equality: European insights. *Men and Masculinities*, 17 (5): 552 - 577. ISSN 1097-184X

38 Bhalotra, S., Britto, D., Pinotti, P., and Sampaio, B. (2021), 'Domestic violence: the potential role of job loss and unemployment', CAGE Policy Briefing (No.34)

39 Организација за безбедност и соработка во Европа. Благосостојба и безбедност на жените: Анкета на обсе за насилството врз жените: Главен извештај, 2019. Достапно на: https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/413237_0.pdf

40 Евростат (последно ажурирање: 11/05/2022). Млади луѓе ниту вработени, ниту дел од образованието или обуки според полот, возраста и работниот статус (neet rates), 2020

Стапка на неактивност кај млади (15 до 29 години)

Слика 8. Млади (од 15 до 29 години) кои не се ниту вработени, ниту вклучени во образование и обука (неет).

Извор: Евростат.

Врз основа на споменатите причини, овие млади луѓе се изложени на ризик од социјална исклученост, а постои едно отворено прашање што останува neodговорено: колку во нивниот случај структурното насилство може да се претвори во вистинско насилство? Патријархалните практики што ги обликуваат животите на момчињата и на мажите во хегемонистичка или токсична машкост повредуваат многу жени и мажи, додека ѝ служат на состојбата на статус кво на патријархалниот и неолибералниот систем. **Ова наметнува итна потреба да се работи со мажи, но и со млади, а особено со момчиња.** Со оглед на тоа што кај мажите е поголема веројатноста да бидат сторители, а можат да бидат и жртви на насилство, императив е тие да бидат вклучени како агенти за спречување на насилството и на РЗН⁴¹.

41 Scambor, E and Bergmann, N and Wojnicka, K and Belghiti-Mahut, S and Hearn, J and Holter, ØG and Gärtner, M and Hrženjak, M and Scambor, C and White, A (2014) Men and gender equality: European insights. Men and Masculinities, 17 (5). 552 - 577. ISSN 1097-184X

ПОГЛАВЈЕ 2

ПРАВНА РАМКА И ИНСТИТУЦИОНАЛЕН ОДГОВОР

Во ова поглавје се дава правна анализа во која аналитичката рамка е поставена низ меѓународните и регионалните стандарди за спречување на родово-засновано насилство, особено за третман на сторителите на родово-засновано насилство и семејно насилство. Меѓународните и регионалните стандарди служат за процена на степенот на усогласеност и соодветност на домашната правна рамка во исполнувањето на позитивната обврска преземена со потпишување и ратификација на меѓународните инструменти.

Анализата, исто така, ја прикажува фактичката состојба кога станува збор за родово-засновано насилство и семејно насилство и, особено, за спроведувањето превентивни мерки и функционирањето на програмите за третман на сторителите, со цел подобро да се опишат јазовите во политиките и предизвиците со кои се соочуваат жртвите кои доживеале насилство. Анализата ги зема предвид релевантните истражувања и анализи на теренот, како и статистичките и административните податоци собрани од релевантни институции и организации.

МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА ОД РОДОВО-ЗАСНОВАНО НАСИЛСТВО

На меѓународно ниво, Конвенцијата на ОН за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW) од 1979 година е првиот правно обврзувачки и еден од најзначајните документи кои се залагаат за постигнување суштинска еднаквост меѓу жените и мажите, што е клучно за справување со родово-заснованото насилство врз жените. Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените првпат го дефинира родово-заснованото насилство⁴² и ги утврдува обврските на државите потписнички да обезбедат соодветна заштита за жртвите на сите форми на насилство врз жените.⁴³ Препораките на Комитетот за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените се катализатор за подобрување на националните закони на земјите-членки, но и за подигнување на стандардот за заштита на жртвите на родово-засновано насилство на меѓународно ниво.

42 Комитет за елиминација на сите форми на дискриминација врз жени, општа препорака бр. 19 насилство врз жени, 1992.

43 Комитет за елиминација на сите форми на дискриминација врз жени, општа препорака бр. 35 родово-засновано насилство врз жени, ажурирање на општата препорака бр. 19, 2017.

Документите усвоени на ниво на ОН несомнено влијаеја врз регионалните системи за човекови права. Европскиот суд за човекови права донесе одлуки што имаат клучно влијание врз воспоставувањето на судската практика во случаите на насилство врз жени и се составен елемент во утврдувањето на меѓународното право. Во одлуката во случајот Опуз против Турција од 2009 година, ЕСЧП утврди дека „семејното насилство е дискриминација врз жената...а континуираното семејно насилство за кое жртвата не добива никаква заштита од државата е прекршување на забраната за измачување, нехумано и понижувачко постапување и казнување.“⁴⁴

Во текот на изминатите две децении, Советот на Европа презеде низа иницијативи за унапредување и заштита на жените од насилство, вклучително и Препораката Rec (2002)5⁴⁵ на Комитетот на министри на земјите членки за заштита на жените од насилство. Надоврзувајќи се на Препораката (2002)5, од 2011 година, Советот на Европа ја усвои Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жени и семејното насилство, таканаречената Истанбулска конвенција. По повеќе од седум години активно застапување и лобирање од страна на организациите за правата на жените,⁴⁶ Собранието на Република Северна Македонија конечно ја ратификуваше Истанбулската конвенција во декември 2017 година и таа влезе во сила на 1 јули 2018 година. Во согласност со член 118 од Уставот на Република Северна Македонија, текстот на Истанбулската конвенција е дел од правниот систем на државата,⁴⁷ но нејзината ратификација, исто така, создаде обврска за надлежните институции да ја ревидираат постојната правна рамка и да преземат активност за ефикасно справување со причините и последиците од насилството врз жени.

Општествените норми кои произлегуваат од колективното очекување за соодветно однесување, кое вклучува женска чистота, заштита на честа на мажот и авторитет на мажот во дисциплинирањето на жените и децата, исто така, го поддржуваат родово-заснованото насилство. Затоа, воспоставувањето превентивни програми, меѓу другото, треба да влијае врз промената на општествените норми и на личните убедувања што го одржуваат и толерираат сексуалното насилство и другите форми на насилство врз жените и девојчињата.⁴⁸ Работата со сторителите на семејно насилство, што подразбира нивна одговорност за извршеното насилство а истовремено и промена на нивната перцепција за родовите односи, е поддржана

44 ECHR, *Opuz v. Turkey*, No. 33401/02, 9 June 2009

45 Комитет на министрите, препорака рес (2002)5 за заштита на жените од насилство (30 април 2002).

46 Активистите побараа ратификација и се приклучија на меѓународната кампања „Потпиши!“ Достапно на: <http://www.potpisuvam.org/mk/>

47 Службен весник на Република Словенија бр. 52/1991; 1/1992; 1/1992; 31/1998; 31/1998; 91/2001; 91/2001; 84/2003; 84/2003; 107/2005; 107/2005; 3/2009; 3/2009; 13/2009; 49/2011; 49/2011; 6/2019; 6/2019. устав на Република Македонија, член 118.

48 Perrin, N., Marsh, M., Clough, A. et al. Social norms and beliefs about gender based violence scale: a measure for use with gender based violence prevention programs in low-resource and humanitarian settings (2019). Достапно на: <https://doi.org/10.1186/s13031-019-0189-x>

и од Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените, од Пекиншката платформа за акција и од генералниот секретар на ОН.⁴⁹

Истанбулската конвенција наметнува обврска на земјите потписнички да спроведат превентивни интервенции и да воспостават програми за третман, за да им се помогне на сторителите да го сменат своето однесување и да спречат насилство во иднина. Според природата на Конвенцијата, овие програми треба да ги поттикнат сторителите да преземат одговорност за своите постапки и да ги истражат своето однесување и ставови кон жените. Изготвувачите на Конвенцијата немаат намера детално да го опишат начинот на кој се воспоставени и функционираат овие програми, меѓутоа, нивната крајна цел мора да биде да се спречи повторно извршување насилство и да се промовира успешна реинтеграција на сторителите на насилство во заедницата.

НАЦИОНАЛНИ СТАНДАРДИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА ОД РОДОВО-ЗАСНОВАНО НАСИЛСТВО

Во текот на 2018 година, по спроведениот подготвителен процес, земјата го усвои **Акцискиот план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство во Република Северна Македонија 2018-2023 година** (во натамошниот текст: Акциски план).⁵⁰ Во подготовката на овој Акциски план беа вклучени претставници на државни институции, судии, обвинители, претставници на граѓански организации и експерти, а целта беше да се постави рамка за дејствување на сите засегнати страни, на отворен и инклузивен начин, покривајќи го периодот 2018-2023 година, а во насока на преиспитување на текстот на Истанбулската конвенција во политиките и практиките на национално ниво, овој Акциски план поставува три клучни цели: 1) усогласување на правната рамка; 2) воспоставување служби и 3) спречување на насилство врз жените и семејно насилство. Во доменот на усогласување на законската рамка, Акцискиот план предвидува донесување посебен Закон за спречување и заштита од родово-засновано насилство, додека во доменот на услугите предвидува формирање на советувалиште за сторителите на семејно насилство и правилен развој на оперативни стандарди и процедури за советувалишта за сторителите на семејно насилство.

Во јануари 2021 година, Собранието на Северна Македонија го усвои **Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство**,⁵¹ кој има за цел спроведување на Истанбулската конвенција преку пропишување постапка за заштита на жртвите на насилство,

49 Препорака на комитетот на CEDAW бр. 19 став 24. стратески цели на пекиншката платформа каде што се цитира изјавата на генералниот секретар на ОН.

50 Влада на Република Македонија. Акциски план за спроведување на конвенцијата за спречување и борба против насилство врз жените и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023, 2018.

51 Службен весник на РСМ бр. 24/2021. Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство.

систематска координација и соработка на сите органи и институции, како и обврски на засегнатите страни да ги спречат сите форми на родово-засновано насилство. Законот ги дава дефинициите на термините употребени во текстот и во најголем дел го одразува духот на Истанбулската конвенција. Така, законот го дефинира „**насилството врз жените**“ како повреда на човековите права, дискриминација на жените и упатува на сите акти на родово-засновано насилство кои водат или веројатно ќе доведат до физичка, сексуална, психолошка или економска штета или страдање на жените, вклучително директни и индиректни закани и заплашување како такви дела, изнуда, произволно ограничување и/или лишување од слобода, без разлика дали тие се случуваат во јавниот или приватниот живот. Покрај дефиницијата за семејно насилство, кое може да се однесува на насилство меѓу партнери и насилство меѓу генерации, законот конкретно го дефинира „**насилството од интимен партнер**“ како однесување на сегашниот или на поранешен сопруг или партнер што предизвикува физичко, сексуално, психолошко или економско насилство. **Кривичниот законик**, со кој се забрануваат некои од формите на родово-засновано насилство признати со Истанбулската конвенција, содржи потесна дефиниција на термините „**семејно насилство**“ и „**жртва**“.⁵² Како што е пропишано со Истанбулската конвенција, „**сторител**“ во смисла на Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство е секое физичко и правно лице кое извршило или презело некое од дејствата што спаѓаат во дефиницијата на насилство врз жените; родово-засновано насилство; семејно насилство и насилство од интимен партнер, додека „жртва“ е секое физичко лице што е изложено на еден од облиците на насилство утврдени во Законот. Во овој поглед, постои несогласување или недостиг на приближување на дефиницијата за „жртва“ во Кривичниот законик, кој ги гони сторителите на некои форми на родово-засновано насилство. Имено, дефиницијата во Кривичниот законик бара дополнителен критериум за гонење а тоа е постоење на физичка и психичка повреда, емоционално страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на слободите и правата на жртвата како последица на стореното кривично дело,⁵³ што го стеснува значењето на статусот на жртвата. Тековните измени на Кривичниот законик треба да бидат комплементарни со Истанбулската конвенција и Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, а со тоа да се зајакне кривично-правната заштита на жртвите и да се осигури сторителите да бидат одговорни за извршување на какви било форми на родово-засновано насилство врз жените и семејно насилство.

52 Во текот на подготовката на оваа анализа пред собранието беше поднесен предлог за постапка за ревизија, за изменување и дополнување на кривичниот законик заради усогласување со одредбите од истанбулската конвенција. Предлогот делумно се однесува на недостатоците идентификувани во оваа анализа, но во периодот на подготовката и заршувањето на оваа анализа кодексот не беше изменет и дополнет.

53 Службен весник на РМ бр. 80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018. Кривичен законик, член 122, ст. 22.

Признавањето на насилството врз жените како повреда на човековите права ја нагласува правно обврзувачката сила на обврската за спречување, елиминирање и казнување на насилството, а истовремено наметнува правна одговорност доколку властите не се придржуваат до оваа обврска. Истанбулската конвенција се заснова на претпоставката дека сите мажи не се насилни и дека сите членови на општеството можат да дадат значаен придонес во спречувањето на насилството. Сепак, најголемиот дел од опфатот на Истанбулската конвенција, а оттука и Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, се однесува на формите на насилство што најчесто ги извршуваат мажи и момчиња⁵⁴ и затоа е важно да се посвети посебно внимание на нивната улога во справувањето со причините и последиците од насилството врз жените. Кога станува збор за сторителите, студијата на ОБСЕ од 2018 година открива дека е малку поголема веројатноста физичкото и/или сексуалното насилство да биде извршено од поранешен партнер: 12% од жените кои имале поранешен партнер доживеале една или повеќе форми на такво насилство, во споредба со 7% од оние кои биле жртви на насилство од сегашниот партнер.⁵⁵

Северна Македонија е обврзана да усвои правна рамка која ќе овозможи воспоставување или поддршка на програма чија цел е да ги научи сторителите на семејно насилство да усвојат ненасилно однесување во меѓучовечките односи, со цел да се спречи понатамошно насилство и да се променат насилните модели на однесување.⁵⁶ Истанбулската конвенција особено ја нагласува обврската за **воспоставување или поддршка на специјално дизајнирани програми насочени кон третман на осудените сторители на сите форми на сексуално насилство за да се намали рецидивизмот во извршувањето злосторства против сексуалната слобода**. Овие програми треба да бидат достапни во затворите каде што овие лица отслужуваат затворска казна или во заедницата каде што ќе продолжат да ги користат услугите дури и по отслужувањето на казната.

УСЛУГИ ЗА ЖРТВИ НА РОДОВО-ЗАСНОВАНО НАСИЛСТВО И СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство (ЗСЗНЖСН) предвидува неколку специјализирани услуги за жените жртви на родово-засновано насилство и семејно насилство. Овие услуги се финансираат од Буџетот на Република Северна Македонија,

54 Совет на Европа. Објаснувачки извештај за конвенцијата на советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жени и семејно насилство, 2011, стр. 17.

55 Организација за безбедност и соработка во Европа. благосостојба и безбедност на жените: Анкета на обсе за насилството врз жени во северна македонија, 2019.

56 Совет на Европа. Конвенција на советот на европа за спречување и борба против насилство врз жените и семејното насилство, член 14.

од буџетите на единиците на локалната самоуправа, како и од други извори.⁵⁷ Законот пропишува формирање на следниве специјализирани служби:

- 24-часовна СОС линија;
- Советувалиште (психо-социјална поддршка, советување и третман на жени и деца жртви на родово-засновано насилство и семејно насилство);
- Услуга за привремено сместување за жени жртви на родово-засновано насилство и семејно насилство и нивните деца, жени жртви на сексуално насилство и силување, жртви на трговија со луѓе и жртви на насилство врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет;
- Служба за заштита и поддршка на жени жртви на сексуално насилство и силување во центар за упатување жртви на сексуално насилство;
- Услуга за долгорочен третман на жени жртви на сексуално насилство и силување обезбедена од центар за долгорочно советување и психотерапија;
- Бесплатна правна помош во согласност со националните закони; и
- Реинтеграција на жртви на насилство.

МТСП во 2021 година донесе Правилник со кој се уредуваат нормите и стандардите за центрите за привремено сместување.⁵⁸ Дополнително, во согласност со Акцискиот план, Институтот за социјални работи подготви неколку стандардни оперативни процедури за формирање и функционирање на специјализираните служби за жртви на родово-засновано насилство и семејно насилство.⁵⁹ Исто така, неколку национални институции подготвија стандардна оперативна процедура за сеопфатен мултисекторски одговор во центрите за упатување на сексуално насилство кои се наоѓаат во јавните здравствени установи во Скопје, Тетово и Куманово.

57 Службен весник на РСМ бр. 24/2021. Закон за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство, член 89.

58 Службен весник на РСМ бр.91/2021. Правилник за начинот, обемот, нормите и стандардите за давање на социјалната услуга за привремен престој и за простор, средства, кадри и потребната документација за центар за привремен престој.

59 Јавна установа завод за социјални дејности. Стандарди и процедури за функционирање на центрите за социјална работа со жртви на родово-засновано насилство врз жени и семејно насилство, стандарди и процедури за функционирање на давателите на услугата привремен престој, стандарди и процедури за лиценцирани даватели на специјализирана советодавна услуга – специјализирана услуга за жени жртви на родово-засновано насилство и жртви на семејно насилство, стандарди и процедури за функционирање на лиценцирани даватели на специјализирани услуги – SOS линија за помош на жртвите на насилство, 2021.

УСЛУГИ ЗА ПСИХОСОЦИЈАЛЕН ТРЕТМАН НА СТОРИТЕЛИТЕ

Кога станува збор за превентивните мерки, **Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство** предвидува воспоставување на советување за психосоцијален третман на сторителите на семејно насилство.⁶⁰ **Советодавните услуги се дополнително регулирани со Законот за социјална заштита**, и тие ја покриваат советувачката работа, со цел спречување, ублажување и надминување на последиците од социјалните проблеми на поединецот и семејството.⁶¹ Според Акцискиот план, **до 2023 година се планира да се отворат вкупно десет советувајќишта за психосоцијална поддршка на жртви на семејно насилство, сторители на семејно насилство и деца на територијата на целата држава**. Начинот на кој е поставен овој индикатор во Акцискиот план, доведува до заклучок дека во едно советувајќиште услуги ќе добиваат трите категории лица, а според фактичката состојба, жените и децата, жртвите на насилство имаат потреба од различен тип на советување, во споредба со она што им е потребно на сторителите. Дополнително, воспоставувањето на овие услуги на едно место може да ги стави жртвите во дополнителен ризик, што е спротивно на стандардите на Советот на Европа.⁶²

МТСП во 2021 година донесе Правилник со кој се уредуваат нормите и стандардите за давање советодавни услуги во советувајќиштата.⁶³ Давателот на советодавни услуги треба да ги исполнува нормите и стандардите пропишани со Правилникот во однос на просторот, опремата, персоналот, годишниот план за финансиски средства, работа во недискриминаторска средина, како и внатрешните процедури за евалуација на дадената социјална услуга. Според Правилникот, советувајќиштето треба да има посебни простории за индивидуална и групна работа (или заедничка просторија која се користи и за индивидуална и за групна работа) со специфични димензии. Во однос на вработените, советувајќиштето треба да има најмалку еден социјален работник и психолог со специјализирана лиценца, од кои еден е назначен за координатор на центарот. Овој Правилник не предвидува никакви конкретни критериуми во однос на квалификациите и работното искуство на персоналот. Според податоците достапни на веб-страницата на Министерството за труд и социјална политика, во периодот на подготовка на оваа нацрт-анализа, формирани се осум советувајќишта за третман на сторители, распоредени во осумте статистички региони. Сепак, недостигаат информации за просторниот капацитет потребен за таквите услуги, бројот и видот на персоналот што ги обезбедува таквите услуги, како и информации за тоа дали одговорниот персонал, доколку постои, поминал соодветни стручни

60 Службен весник на РСМ бр. 24/2021. Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, член 39.

61 Службен весник на РСМ БР. 104/2019; 146/2019; 275/2019; 302/2020; 311/2020 и 163/2021. Закон за социјална заштита, член 73.

62 Council of Europe. Combating violence against women: minimum standards for support services, 2008.

63 Службен весник на РСМ БР. 84/2021. Правилник за начинот, обемот, нормативите и стандардите за давање на услугите на советување и за простор, средства, кадри и потребна документација за центри за советување.

обуки за да може да работи со сторители. Дополнително, извештаите од сенка откриваат дека дури шест од овие центри се нефункционални поради недостаток на човечки ресурси, а во центрите за социјална работа се ангажирани менаџери за интегрирано водење на случаи⁶⁴.

Во согласност со Акцискиот план, во 2018 година Заводот за социјални дејности ги подготви стандардните оперативни процедури (СОП) за функционирање на Советувалиштето за сторители на семејно насилство.⁶⁵ Според СОП, психосоцијалниот третман на сторителите се спроведува во посебна просторија од психолог, социјален работник, воспитувач и психијатар кои треба да поседуваат потврда за работа издадена според Програмата за психосоцијален третман, но не постојат конкретни критериуми во однос на потребното знаење и искуство за конкретни прашања поврзани со родово-засновано насилство. **За спроведување на овој вид интервенција потребен е способен и обучен персонал.** Покрај соодветното психолошко образование и познавање на природата на семејното насилство, вработениот персонал нужно треба да поседува културни и јазични способности што ќе му овозможат да работи со различни типови мажи кои ќе бидат дел од таа програма.⁶⁶ За доследно спроведување на обврската од Истанбулската конвенција, неопходно е во третманот на сторителите да се ангажира персонал кој има најмалку 30 часа обука за теми поврзани со родова анализа на насилствата врз жените; женската перспектива и искуство; манипулациите од насилникот; искуството на децата; правната рамка; разликите; злоупотребата на супстанции; како и разбирање на процесот на промени и процена на ризик и управување со ризик.⁶⁷

Еден од основните принципи на работа со сторителите е тајноста на податоците и координираниот пристап.⁶⁸ Оттука, правото на доверливост на сторителот на насилство во програмата за третман е ограничено и фактот дека тој ја напуштил програмата или не ја посетува редовно мора да се сподели со програмите за советување и заштита на жртвите, како и со самата жртва.⁶⁹ Така, принципот на должна грижа ќе ја зачува безбедноста и ќе ја намали можноста за повторено насилство доколку жртвата знае дека сторителот го напуштил третманот, е суспендиран од програмата или ако постои загриженост за однесувањето на сторителот што ги става во опасност жените и децата. Стандардите за спроведување специфични услуги во согласност со

64 Karovska Chemerska, D. HERA (2022). Report on the monitoring of the implementation of the action plan for the implementation of the convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Достапно на: <https://hera.org.mk/izveshtaj-monitoring-ap-istanbulska-konvencija/>

65 Јавна установа завод за социјални дејности. Стандарди и процедури за функционирање на центарот за советување за сторители на семејно насилство, 2018.

66 Совет на Европа. Објаснувачки извештај до Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, 2011.

67 Idem.

68 Јавна установа Завод за социјална дејност. Стандарди и процедури за функционирање на центарот за советување за сторители на семејно насилство, 2018.

69 Совет на Европа. Објаснувачки извештај до Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, 2011.

Истанбулската конвенција имплицираат дека службите за сторителите и жртвите треба да бидат одвоени на различни локации и, во исто време, важно е овие служби да бидат воспоставени и да функционираат како изолирани. Од клучно значење е овие служби да соработуваат со службите за поддршка на жените, полицијата, обвинителството и судовите, пробациските служби и службите за заштита на правата на децата.

Посебно е важно програмите за третман на сторителите, но и целокупниот систем за заштита на жртвите на родово-засновано насилство, да функционираат низ призмата на родова анализа на насилството врз жените и тесно да соработуваат со социјалните служби за заштита на правата на децата. Подготвените СОП на национално ниво не дозволуваат можност за исклучување на начелото на тајност и доверливост и не предвидуваат јасна постапка за исклучување од програмата и информирање на жртвата во случај на какво било откажување, односно исклучување на сторителот од програмата.

ОСНОВИ ЗА ЗАПОЧНУВАЊЕ ТРЕТМАН НА СТОРИТЕЛИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Сторителите можат да бидат вклучени во програмите за лекување со судска одлука или со доброволна одлука на сторителот. Во двата случаи, вклучувањето на сторителот во програма за третман на сторителот може да влијае врз одлуката на жртвата да остане или да го напушти насилникот и да создаде лажно чувство на сигурност. Како резултат на тоа, важно е да се даде приоритет на потребите и на безбедноста на жртвата. Ова е во согласност со принципот на длабинска анализа утврден со Истанбулската конвенција и преточен со Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство. Имено, државните органи, правните лица кои вршат јавни овластувања утврдени со закон, владините службеници, јавните администратори и други овластени лица кои вршат работи во име на државата се должни да се воздржат од учество во акти на насилство, како и да ги преземат сите мерки и активности за спречување на каков било акт на родово-засновано насилство врз жените и семејното насилство.⁷⁰

Според СОП, **упатувањето во Советувалиште за сторители на семејно насилство** може да го изврши суд, центар за социјална работа, полиција, здравствена установа или врз основа на самоиницијатива на сторителот на семејно насилство. Во случај на насилство, **жртвите имаат право на судска заштита во кривична и во граѓанска постапка, но тие не мора да преземат никакви правни дејства за да можат да го остварат своето право на услуга за заштита од**

70 Службен весник на РСМ бр. 24/2021. Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, член 4.

насилство. Дополнително, програмите за третман на сторителите не треба да се сметаат за алтернатива на кривичното гонење, изрекување казна или издржување казна, на кој било начин. Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство⁷¹ му дава можност на судот, кога станува збор за парнична постапка, на сторителот да му се изрече **времена мерка за заштита – законска обврска да присуствува на советување на сторители на насилство врз жени или семејно насилство.**⁷² Одредбата му дозволува на судот да изрече ваква мерка во случај на каква било форма на насилство врз жените, додека во практика, во програмата за третман на сторителите на семејно насилство можат да бидат вклучени само сторители на семејно насилство.⁷³

Како што беше елаборирано во претходното поглавје, Северна Македонија се карактеризира со силен традиционален модел на поделба на родовите улоги. Мажите генерално се сметаат за главни снабдителите во семејството, додека жените во најдобар случај можат да придонесат со дополнителна заработка. Ова важи и за парови и за поединци, при што кога станува збор за парови со деца, жените играат клучна улога во грижата и воспитувањето на децата.⁷⁴ Неразбирањето на родовиот аспект на семејното насилство и динамиката на односите резултира со воспоставување негативен тренд во поведување постапки за изрекување привремена мерка за заштита против сторителот од семејството (најчесто таткото) и мајката и во заштитата на децата. Центрите за социјална работа (ЦСР) даваат препорака за изрекување привремена мерка за заштита од мајката (долгогодишна жртва на семејно насилство) со образложение дека не ги заштитила своите деца од насилство од таткото. Таквата практика е опасна и спротивна на стандардите на Истанбулската конвенција, со која се бара да се спроведе интервенција што ја става жртвата во центарот, и со преземените мерки да се почитуваат човековите права на жртвата. Дејствата на ЦСР резултираат со охрабрување на сторителот да продолжи со насилството – тие не спречуваат идно насилство; ја реafirмираат родовата улога на мајката како единствена одговорна за грижата и воспитувањето на децата и ја компромитираат улогата на жртвата со тоа што ќе ја лишат од услугите за заштита од насилство и од мотивацијата за пријавување случаи на насилство во иднина. Обесхрабрувањето на жртвите да го пријавуваат насилството може да биде фатално, како што сведочат горенаведените податоци, кои покажуваат дека фемцидите (убивањето жени затоа што се жени) се почести кај жените кои никогаш не пријавиле насилство.⁷⁵

71 Совет на Европа. Борба со насилството врз жените: Минимални стандарди за услуги за поддршка, 2008.

72 Службен весник на РСМ бр. 24/2021. Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, член 58.

73 Public Institution Institute for Social Affairs. Standards and procedures for the functioning of the counselling centre for perpetrators of family violence, 2018.

74 Реактор - Истражување во акција. Мажи и нега (миг) : Грижлива машкост во Северна Македонија: Национален извештај, 2021.

75 Is. Dimushevska. Femicides in the Republic of North Macedonia, United Nations Development Programme (UNDP) in Skopje 2021.

КРИТЕРИУМИ ЗА ВКЛУЧУВАЊЕ ВО ПРОГРАМАТА

Стандардите на Советот на Европа наметнуваат обврска да се утврдат јасни критериуми за прием во програмата и да се подготви процена на ризикот пред сторителот да започне со третман. Постапката за психосоцијален третман на сторителите на семејно насилство ги определува критериумите за едно лице да има право на третман и тоа: да постои случај на семејно насилство; да не е зависник од психоактивни супстанции; не постои акутна ментална болест која би можела да го комплицира третманот; и личната мотивација за вклучување и подготвеност за промена од страна на сторителот.⁷⁶ **Приемот се заснова врз процената дали лицето ги исполнува овие услови, а не врз основа на процената на ризикот за жените и децата жртви на насилство.** Минималните стандарди за функционирање на програмата за сторителите на насилство бараат процена на соодветноста на клиентот за прием во програмата, но и континуирана процена на ризикот во согласност со постојните услови. Во согласност со Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Министерството за труд и социјална политика донесе правилник со кој се уредува начинот на кој се спроведува постапката за процена на ризик од сериозна опасност по животот и физичкиот и психолошкиот интегритет на жртвата, вклучително и ризикот од повторено насилство.⁷⁷ Покрај другите мерки, експертите преземаат и мерки и активности кон сторителот на насилство кои имаат за цел да го сменат неговото однесување и да го спречат насилството во иднина. Сепак, со **Постапката за третман на сторителите не се спроведува процена на ризикот пред приемот и за време на третманот во рамките на програмата.** СОП имплицира дека сите даватели на услуги треба да применуваат стандардизирана практика, со која се бара јасно да се идентификува вината и да се дефинираат процесите што се фокусираат на потребите на жртвите, особено на нивната безбедност и спречување на насилство во иднина.⁷⁸ **Отсуството на процедури кои мултисекторски го регулираат третманот на одговорните институции во случаите на насилство резултира со недоволна координација и нереална процена на ризикот, што, како што илустрира горниот пример, може да има фатални последици за жртвата.**⁷⁹

76 Јавна установа Завод за социјални работи. Стандарди и процедури за функционирање на Советувалиштето за сторители на семејно насилство, 2018.

77 Службен весник на РСМ бр. 240/2021. Правила за тоа како да се изврши проценка на ризик од сериозна опасност по животот и физичкиот и менталниот интегритет на жртвата и членовите на нејзиното семејство и ризикот од повторено насилство, соодветно управување со ризикот, спроведување и следење на мерките за заштита на жените жртви на родово-засновано насилство и жртви на семејно насилство, преземени од центарот за социјална работа и потребните обрасци.

78 Wave – жените против насилството Европа. Wave- прирачник. Стандарди за превенција и поддршка за жени кои преживеале насилство, 2017.

79 Karovska Chemerska, D. HERA (2022). Report on the monitoring of the implementation of the action plan for the implementation of the convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Достапно на: <https://hera.org.mk/izveshtaj-monitoring-ap-istanbulska-konvencija/>

Програмите за третман на сторителите не смеат да се претворат во форуми каде што се обидуваме да ги помириме партнерите, да ги советуваме партнерите или да спроведеме третман за справување со гневот. Во практика, тоа често се случува во центрите за социјална работа и, откако ќе се пријави семејно насилство, професионалните работници организираат заеднички состанок на кој се обидуваат да ги помират партнерите и насилството да го „релативизираат“ како нарушени партнерски односи. Слично на тоа, **полицијата често реагира со намера да ги помири партнерите, поради што значителен број пријави за семејно насилство се евидентираат како претставки.** Во периодот април-јуни 2020 година, Министерството за внатрешни работи евидентирало вкупно 985 претставки, што е за 34% повеќе во однос на 2019 година или за 50% повеќе во однос на истиот период од 2018 година, додека вкупниот број кривични дела поврзани со семејно насилство е намален во однос на претходните години.⁸⁰ Министерството за внатрешни работи постојано бележи значително поголем број претставки за случаи на семејно насилство во однос на кривични дела, не само во периодот на екот на пандемијата на Ковид-19. Според тоа, во 2019 година се регистрирани вкупно 3196 претставки за 798 кривични дела против сторители на семејно насилство, а во 2020 година се регистрирани 3759 претставки против 992 кривични дела против сторители на кривични дела.⁸¹ Уште помал е бројот на кривични постапки поведени пред јавните обвинителства. Во текот на 2019 година до 11 обвинителства на територијата на државата се поднесени вкупно 276 пријави за семејно насилство, а во 2020 година 250 пријави за семејно насилство. Во истиот период, поведени се вкупно 346 кривични постапки против сторители на семејно насилство во 25 судови во 2019 година и 355 кривични постапки против сторители на семејно насилство во 2020 година. Добиените податоци укажуваат дека значително помал дел од пријавените кривични дела против сторителите на семејно насилство добиваат судски пресуди, особено со оглед на фактот дека во некои случаи жртвите се откажуваат од кривичното гонење на сторителот и го повлекуваат предлогот за гонење што резултира со недостиг на казнување на пријавените сторители.

Некои од сторителите на родово-засновано насилство се лица зависни од психоактивни супстанции (алкохол, дрога, лекови) и имаат потреба од специјализиран третман кој не може и не треба да им се даде во рамките на програмата за општиот третман на сторители на насилство. Според студијата на ОБСЕ, една петтина од најсериозните инциденти ги извршил некој кој бил под дејство на алкохол или дрога,⁸² при што зависноста од алкохол и опиоиди често се јавува како дополнителен мотив, а најчесто се комбинира со конфликтни односи или

80 Н.Бошкова, Д.Антиќ, Р.Богатинова и М.Глигуроска. Човекови права на маргинализираните заедници под услови на Ковид-19: Извештај за влијанието што го имаат мерките за справување со Ковид-19 врз човековите права на маргинализираните заедници, 2021 година, стр. 24.

81 Министерството за внатрешни работи. Одлука за одговор на барањето за слобода на информирање бр. 16.1.2.-1530/1 од 16.12.2021.

82 Организација за безбедност и соработка во Европа. Благосостојба и безбедност на жените: Истражување на ОБСЕ за насилството врз жените во Северна Македонија, 2019.

психолошки нарушувања во случај на извршување феминициди.⁸³ Зависноста од алкохол или други психоактивни супстанции ги исклучува сторителите од психосоцијалниот третман на сторителите на семејно насилство, но тоа не смее да биде причина да не се работи со овие сторители. Добрата практика наметнува обврска за поврзување и воспоставување соработка помеѓу програмите за лекување на зависности и програмите за лекување на сторители преку писмени протоколи и прецизно дефинирани методи и фази на дејствување. Во моментот не постои писмен протокол или упатство за да им се помогне на професионалците во справувањето и третманот на сторителите на насилство кои користат и се зависни од психоактивни супстанции.

СПРОВЕДУВАЊЕ ПРИВРЕМЕНА МЕРКА ЗА ТРЕТМАН НА СТОРИТЕЛИТЕ

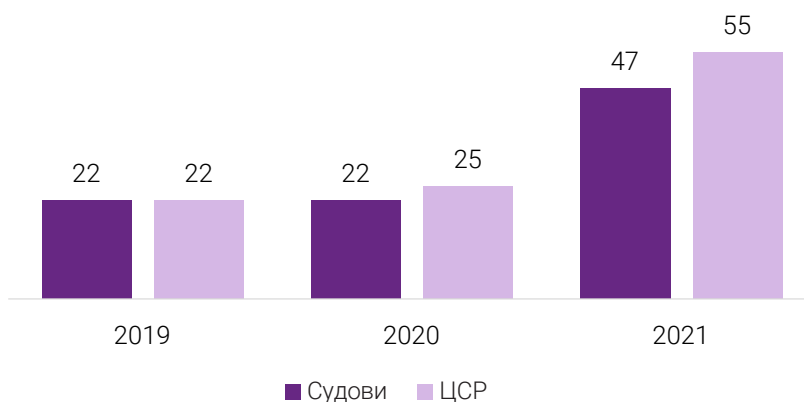
Ефективната заштита на жените кои преживеале насилство е условена од начинот на кој се спроведуваат привремените мерки. Во согласност со Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, а на барање од Центарот за социјална работа или поднесена жалба од жртвата, меѓу другото, судот може да издаде привремена мерка за сторителот – задолжително советување во центарот за советување на сторителите на насилство врз жени или семејно насилство. Податоците од граѓанските судови (или нивни соодветни регионални единици), кои го опфаќаат периодот 2019-2021 година, прилично се скудни и откриваат спорадично издавање мерки за задолжителна посета на центар за советување за сторителите. Според податоците од 26 граѓански судови (оддели), во периодот 2019-2021 године биле издадени вкупно 1494 привремени мерки за заштита на жртви од семејно насилство, а само 11 судови издале мерки за мерката задолжително советување во центар за сторители. Повеќето од овие предлози биле поднесени од надлежните центри за социјална работа, а околу 3% од вкупно поднесените предлози се за издавање привремена мерка – задолжително советување во центар за сторители.

Според податоците добиени од Министерството за труд и социјална политика, во 2019 година биле поднесени вкупно 22 предлози за издавање привремена мерка задолжително советување во центар за сторители и ист толкав број биле прифатени и издадени од судовите; во 2020 година биле предложени 25, а биле издадени 22 привремени мерки, додека во 2021 година биле предложени 55, а издадени 47 привремени мерки задолжителна посета на центар за советување за сторители.⁸⁴ Споредено со бројот на советуваните сторители во центарот за советување за сторители на ХЕРА во истиот период, може да се заклучи дека сторителите

83 ИС. Димушевска. Феминициди во Република Северна Македонија, Програма за развој на Обединетите нации (унп) во Скопје 2021.
84 Министерството за труд и социјална политика. Одговор на барање за слободата на информирање. 14-1576/5 од 23.03.2022 .

доаѓаат во центарот за советување, и тоа не само врз основа на судска одлука, туку и по упат од друг субјект или на нивна сопствена иницијатива. Имено, само центарот за советување на ХЕРА обезбеди советување за 45 сторители во 2019 година; за 65 сторители во 2020 година и за 51 сторител во 2021 година.⁸⁵

Задолжително советување за сторители на семејно насилство

Слика 9. Задолжително советување за сторителите на насилство врз жените и семејно насилство – број на предложени мерки за заштита од Центарот за социјална работа и број изречени привремени мерки од судот.

Извор: Министерство за труд и социјална политика.

Центрите за советување за сторителите на семејно насилство се одговорни за спроведување на привремената мерка изречена од судот, како и за спроведување судска одлука за заштитен надзор во однос на наметнатата обврска осудено лице што извршило кривично дело родово-засновано насилство и семејно насилство да биде вклучено во програма за работа со осудени лица за кривични дела извршени во текот на извршувањето родово-засновано и семејно насилство, како и да го информираат судот за исполнувањето на оваа обврска.⁸⁶ Како што веќе е забележано, СОП се процедури за функционирање на центрите за советување за сторителите на

⁸⁵ Здружение за здравствено образование и истражување, годишен извештај. Повеќе погледнете на: <https://hera.org.mk/godishni-izveshtai/?lang=en>

⁸⁶ „Службен весник на СРМ“, бр. 24/2021. Закон за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство, член 73.

семејно насилство и исклучително се однесуваат на работа со сторители на семејно насилство, па според тоа постои законски вакуум за спроведување на оваа одредба од Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство.

Спроведувањето на привремената мерка – третман на сторител на семејно насилство – е регулирано со правилник. Секој центар за социјална работа е обврзан да го следи спроведувањето на изречената привремена мерка и, за таа цел, да соработува со граѓаните, правните субјекти, институциите и здруженијата заради собирање навремени и прецизни информации за ефектите на спроведувањето на мерката и соодветно да го информира судот. Давателот на услугата за психосоцијален третман на сторителите на насилство врз жените и семејно насилство мора да го информира Центарот за социјална работа, најмалку еднаш месечно, за текот на третманот, а по третманот мора да поднесе извештај за ефектите на третманот и за евентуалната промена во однесувањето на сторителот.⁸⁷ Во случај на неусогласеност и/или прекршување на изречената привремена мерка, Центарот за социјална работа е обврзан веднаш да го извести судот. Според стандардите утврдени со Истанбулската конвенција, жртвата мора да биде информирана за ова заради заштита на нејзината безбедност и сигурност. Исто така, жртвата треба да пријави во Центарот за социјална работа во случај на каква било неусогласеност и/или прекршување на изречената привремена заштитна мерка.

ПРОГРАМИ ЗА ТРЕТМАН НА СТОРИТЕЛИ НА СЕКСУАЛНО НАСИЛСТВО

Сексуалното насилство е една од најтешките форми на родово-засновано насилство врз жени и сериозен проблем за јавното здравје. Принуден сексуален однос е изразување на моќ и доминација над жртвата, а понекогаш служи и за казнување на жртвата поради пречекорување на општоприфатениот социјален и морален кодекс.⁸⁸ Според Истанбулската конвенција, државата е обврзана да спроведе неопходни законски реформи заради признавање на сите форми на сексуално насилство како кривично-правни акти, со истовремено воспоставување служби за заштита на жртвите, како и долгорочен третман и поддршка за жртвите на сексуалното насилство. Веќе подолго време носителите на одлуки се спротивставуваат на усогласувањето на кривичното законодавство со меѓународните стандарди во доменот на криминализирањето на сите форми на родово-засновано насилство, особено сексуалното насилство. Уште во 2013 година, Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација, како дел од Заклучоците за Република Северна Македонија, ја нагласи својата загриженост поради отсуството на посебен и сеопфатен закон што ќе ги покрие сите форми на насилство, особено сексуалното насилство

87 „Службен весник на СРМ“, бр. 248/2021. Се следат правилата за начинот на кој се изрекуваат заштитни мерки, член 11.

88 Светска здравствена организација. Факти за сексуалното насилство. Достапно на: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/en/sexualviolence_mac.pdf

и затоа препорача изменување на Кривичниот законик на начин што ќе овозможи утврдување заштита, особено за жртвите на сексуално насилство.⁸⁹ Последователно, во 2018 година, Комитетот ја нагласи потребата да се утврди приоритетот за донесување измени и дополнувања на Кривичниот законик на начин со кој би се забраниле сите форми на родово-засновано насилство што се случува во брачна и вонбрачна заедница, особено силување. Комитетот, исто така, препорача дека државата треба да го ревидира кривичното дело силување, со отфрлање на пенетрацијата како клучен елемент и формулирање на недостигот на согласност како главно обележје на ова кривично дело.⁹⁰ Во моментот на завршувањето на оваа анализа, не е во тек процес за постапување по овие препораки и Собранието на Република Северна Македонија сè уште не ги усвоило поднесените амандмани на Кривичниот законик, кои би можеле да овозможат делумно усогласување на правната рамка со Истанбулската конвенција и со Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените.

Напорите за спречување сексуално насилство главно треба да се фокусираат на жртвата и на нејзините потреби заради намалување на траумата и забрзување на закрепнувањето. Со Истанбулската конвенција особено се нагласува обврската за воспоставување или поддржување посебно осмислени програми со цел третирање на осудени сторители на сите форми на сексуално насилство заради намалување на рецидивизмот во извршувањето на кривични дела против полово слобода. Третманот на сторителите на сексуално насилство треба да биде достапен во затворите каде што овие лица отслужуваат затворска казна или во заедницата каде што ќе продолжат да ги користат услугите по отслужувањето на казната.

Во Северна Македонија недостигаат услуги за долгорочна работа со жртвите на сексуално насилство, како и програми за третман на сторителите на сексуално насилство. Во 2018 година во Скопје, Тетово и во Куманово беа отворени првите три центри за упатување на жртви на сексуално насилство. Овие центри се дел од гинеколошко - акушерските клиници во овие три града и со нив управува Министерството за здравство. Се работи за центри за упатување, што значи дека кога е примена жртва на силување, се дава медицинска нега и случајот се пријавува во полицијата. Овие центри за упатување се единствени на национално ниво посебно проектирани за поддршка на жени жртви на силување.⁹¹ Неофицијални статистички податоци покажуваат дека од основањето, центарот во Скопје го посетиле само шест жени, а центрите во Куманово и Тетово немаат такви пријави од нивното основање. Веројатната причина за ова е немање јавна

89 Комитет за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените. Завршни согледувања за комбинираниот периодичен извештај на поранешна југословенска Република Македонија, адаптиран од Комитетот на неговата четириесет и петта седница (11 февруари – 1 март 2013) CEDAW/C/MKD/CO/4-5, A couple. 22 и 23.

90 Комитет за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените. Завршни согледувања за шестиот периодичен извештај на Поранешна југословенска Република Македонија, CEDAW/C/MKD/CO/6, 2018, став 24.

91 Women against Violence European Network (WAVE), Mapping of Sexual Violence Services in the Western Balkans and Turkey, 2019. Достапно на: https://cssplatform.org/wp-content/uploads/2019/10/CSSPWAVE_SVReport190927_web.pdf

свест за видот поддршка што ја даваат овие служби ниту, пак, постојат национални кампањи за различните форми сексуално насилство што би можеле да ги доживеат жените. Во Република Северна Македонија не постојат центри кои обезбедуваат привремено сместување за жртвите на сексуално насилство. Имено, постои еден центар што обезбедува долгорочно сместување за жртвите на сексуално насилство и психосоцијална поддршка, но во ова засолниште се сместуваат и жртвите на трговија со луѓе. Ова засолниште има капацитет од 10 кревети. Центарот го води НВО Отворена порта Македонија (Ла Страда), лоцирана во Скопје. Засолништето делумно го финансира државата, а другите средства ги обезбедуваат други донатори. Тие тесно соработуваат со релевантните институции (Министерство за труд и социјална политика и Министерство за внатрешни работи) и имаат развиени внатрешни протоколи за соработка и упатување, до кои не може лесно да се пристапи затоа што овие документи не се официјално усвоени.⁹² Во земјата не постојат други служби за сторителите или за жртвите на различни форми сексуално насилство, вклучително и силување. Таквата поставеност на услугите не може да се смета за достапна и пристапна заштита на жртвите на сексуално насилство ниту, пак, за соодветна заштита од насилство.

ДРУГИ ПРЕВЕНТИВНИ МЕРКИ

Спречувањето и заштитата од родово-засновано насилство врз жените и од семејно насилство е можно само преку холистички пристап и соработка и координација помеѓу заинтересираните субјекти. Институциите на јавната администрација, единиците на локалната самоуправа, правните субјекти од приватниот сектор, политичките партии, медиумите, здруженијата и фондацииите, неформалните групи, социјалните партнери, синдикатите, верските организации и други субјекти се обврзани да преземат превентивни мерки за да ја подигнат свеста за сите форми на родово-засновано насилство, промовирајќи родова еднакост и елиминирајќи ги стереотипите за улогата на родовите врз основа на културата, обичаите, религијата, традициите и другите практики засновани врз идејата за потчинетост на жените на мажите.⁹³ Тие се обврзани да спроведуваат општи превентивни мерки во процесот на планирање и спроведување на активностите, да собираат и објавуваат податоци и корисни информации за спречувањето на насилство, да обезбедуваат меѓусебна соработка во промовирањето и спречувањето на родово-засновано насилство и семејно насилство и да спроведуваат кампањи за зголемување на свеста за причините и последиците на насилството врз жените.

92 Исто

93 Службен весник на Република Северна Македонија бр. 24/2021. Закон за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство, член 33.

Според Акцискиот план, Владата, Министерството за труд и социјална политика, единиците на локалната самоуправа, во соработка со други заинтересирани субјекти имаат обврска на националните медиуми да спроведуваат кампањи за зголемување на свеста за сите форми на родово-засновано насилство; да промовираат родова еднаквост и да ги елиминираат родовите стереотипи за улогите на половите. Со поддршка од Канцеларијата на УНФПА во Северна Македонија, преку проект финансиран од Амбасадата на Обединетото Кралство во Република Северна Македонија, се изработува Стратегија за комуникации. Стратегијата ќе ѝ биде од помош на Владата за соопштување информации на јавноста и на институциите на систематски и организиран начин во однос на препознавањето и спречувањето на родово-засновано насилство врз жени и семејно насилство. Преку различни комуникациски алатки, јавноста ќе биде информирана за достапните услуги за жртвите на родово-засновано насилство и семејно насилство.

Важен аспект на спречувањето е воспоставување систем за следење на состојбата со родово-засновано насилство врз жените и создавање политики и мерки во согласност со добиените резултати. Според Истанбулската конвенција и ЗСЗНЖДН, државните институции се обврзани да собираат податоци расчленети според полот на сторителот и на жртвата, односот меѓу сторителот и жртвата, локацијата каде било извршено насилството, формата на насилството и други податоци што јасно ќе ја одразат состојбата и ќе ја информираат јавноста за распространетоста на родово-засновано насилство врз жени. Во тек е спроведување интегриран систем за собирање, обработка и објавување на овие видови податоци.⁹⁴

Со ЗСЗНЖДН се утврдуваат мерки што треба да ги преземе секоја институција и организација во согласност со својата област на работа. Во областа на образованието, Министерството за образование и наука има обврска да воведи содржина во образовните програми што промовира родова еднаквост, ненасилно решавање на конфликти, почитување на разновидноста, информации за сите форми на родово-засновано насилство и сеопфатно сексуално образование во сите фази на образованието, а Министерството за труд и социјална политика во програми во предучилишни установи. Многубројни анализи укажуваат дека учебниците и наставните материјали што се користат на сите нивоа на образование содржат дискриминаторска и вознемирувачка содржина што промовира и оправдува насилство врз жени. Тоа е рамка низ која се следат гледиштата на децата за родовите улоги на жените и мажите, во семејството и во

94 Работилница за планирање и унифицирање за сите заинтересирани субјекти што работат во областа на спречувањето на родово-засновано насилство во Северна Македонија, 23 март 2022 година, Скопје.

заедницата.⁹⁵ Млади луѓе во Република Северна Македонија покажуваат висока усогласеност со традиционалните ставови за улогата на жените (мајка, сопруга, стручњак) во семејството.⁹⁶ Во тој контекст, образованието треба да има клучна улога во обезбедувањето одржлива бариера за сите видови нееднаквост, вклучително и родова нееднаквост. Не можеме да очекуваме општество во кое се почитува родовата еднаквост и во кое постои мала застапеност на родово-засновано насилство ако тие вредности не се видливи во образованието или, ако образованието промовира родови стереотипи и идеја на инфериорност на жените споредено со мажите. Тоа е слично со застапеноста на други групи во образованието, а особено за интерсекциските женски идентитети, како што се жени со попреченост, Ромки, лезбејки, бисексуалки, трансродови жени, црнкинки, жени од етничките малцинства.⁹⁷ Акцискиот план за спроведување на Истанбулската конвенција предвидува организација на обуки за наставниците и работниците од основното и средното образование, за воспитувачките и негувателките во предучилишните установи, но до завршувањето на оваа анализа сè уште не е завршен процесот на изработка на модули за основна обука за превенција. Според Оперативниот план за спроведување на активностите во надлежност на Министерството за образование и наука за 2019 година во однос на Националниот акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилство врз жени и семејно насилство на Република Македонија, спроведени се обуки за наставници од пилот-училишта со кои се воведуваат сеопфатни наставни планови за сексуално образование.⁹⁸ Министерството за правда, во својот Оперативен план за 2019 година за спроведување на Акцискиот план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилство врз жените и семејно насилство во Република Македонија 2018-2023 не предвидува спроведување општи превентивни мерки, освен за политики чија цел е усогласување на домашната правна рамка со обврските од меѓународните и регионалните стандарди за спречување и заштита од родово-засновано насилство врз жени. Во контекст на превентивните активности, важно е да се нагласат Амандманите на судскиот деловник со кои ќе се обезбеди посебна евиденција на случаи на насилство врз жени во судовите, а податоците ќе служат за соодветно планирање на активностите и на мерките за спречување насилство.⁹⁹

—

95 Simonovska S. Analysis on the presence of gender stereotypes in educational materials in Macedonian language with recommendations for decision makers, 2020. Достапно на: <https://bit.ly/3uwMMRm> Gender analysis of textbooks in primary education. Public interest lawsuit for protection of discrimination. Повеќе видете на: <https://akademik.mk/prva-tuzhba-protiv-ucеbnik-od-visoko-obrazovanie-vrz-osnova-nanoviot-zakon-za-sprechuvane-i-zashтita-od-diskriminatsija/>

96 Kjostarova U.L. Do we have the winner? Gender inequalities in health and life perspectives of the adolescents in North Macedonia, 2020, p. 27. Достапно на: <https://bit.ly/34nYAKP>

97 Drndarevska D. Analysis of the legal framework in the area of the education related to prevention and protection of discrimination and violence, with focus on gender-based violence and discrimination based on gender, sexual orientation and gender identity, 2021. Достапно на: <https://bit.ly/30xeDNw>

98 Министерство за образование и наука. Записник бр. 1 03-124/1 од 05.01.2022.

99 Одлука УП 1 бр. 19-3143/2021 на Министерство за правда.

Во моментот на спроведувањето на оваа анализа, Министерството за труд и социјална политика го изработуваше Оперативниот план за спроведување на Националниот акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жени и семејното насилство на Република Македонија за 2022 година.¹⁰⁰ До завршувањето на оваа анализа од Министерството за здравство не се добиени информации за спроведените превентивни активности во согласност со Акцискиот план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жени и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023. Покрај општите превентивни мерки, медиумите имаат обврска да креираат и спроведат информативни и образовни програми за зголемување на свеста меѓу јавноста за сите форми на родово-засновано насилство, за промовирање на родова еднаквост и елиминирање на стереотипите за традиционалните полови улоги. Обврската на државата е да обезбеди културата, обичаите, религијата и традицијата да не може да бидат оправдување за одредени видови насилство и штетни практики врз жени. Според Акцискиот план за спроведување на Истанбулската конвенција, неопходно е да се спроведат обуки за претставници на Етичкиот совет, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и за медиумските работници за тоа како да известуваат за прашања поврзани со родово-засновано насилство. Според информациите добиени од МТСП, процесот на подготовка на модулите за основна и специјализирана обука на работниците во сите институции што имаат обврска да спроведуваат активности за спречување и заштита од насилство врз жени е тековна и се спроведува со поддршка на странски донатори.¹⁰¹

Црквите, верските заедници и верските групи се обврзани да ги спроведуваат своите активности во согласност со законите и со меѓународните стандарди за човековите права. Законот може да ја ограничи слободата на изразување на вера или убедување ако тоа е неопходно за заштита на правата и слободите на другите. ЗСЗНЖДН е национален правен документ во кој првпат се признаваат црквите, верските заедници и верските групи како партнери во спречувањето на насилството врз жени и семејното насилство и истовремено наметнува обврска за воздржување од изјави или најави со кои се оправдува насилството врз жени. Верските заедници и групи имаат клучна улога во спречувањето на родово-засновано насилство, кое се оправдува како дел од културата, религијата или традицијата на некоја заедница, на пример „убиства поради чест“.

100 Одговор на барање за слобода на информации бр. 14-1576/5 од 23.3.2022 година.

101 Работилница за планирање и унифицирање за сите заинтересирани субјекти што работат во областа на спречувањето на родово-засновано насилство во Северна Македонија, 23 март 2022 година, Скопје.

АДМИНИСТРАТИВНИ ПОДАТОЦИ ЗА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО

ЗСЗНЖДН им наложува на сите тела на државната администрација, судовите, јавното обвинителство, единиците на локалната самоуправа, правните субјекти што извршуваат јавна администрација утврдена со закон, како и здруженија, да собираат статистички и административни податоци за состојбата со родово-засновано насилство (РЗН) врз жени и семејно насилство, врз основа на полот, припадноста на заедница, живеалиштето и други податоци што се утврдени со законот за борба против родово-засновано насилство, или со друго законодавство, во согласност со одредбите од Законот за заштита на личните податоци.¹⁰²

ЗСЗНЖДН пропишува посебни одговорности за собирање податоци за националните судови и Јавното обвинителство; тие треба да утврдат и да водат евиденција за случаи на родово-засновано насилство и семејно насилство¹⁰³, вклучително и податоци разделени според полот и родот¹⁰⁴.

ЗСЗНЖДН предвидува и секојдневно користење на национална платформа за интероперабилност – Македонска информациска магистрала (МИМ) од Министерството за труд и социјална политика (МТСП) за преземање на собраните податоци.¹⁰⁵ Надлежните тела за собирање податоци што не се корисници на МИМ имаат обврска да развијат веб-услуги за размена и трансфер на собраните податоци за РЗН, како и да ги објавуваат податоците на своите официјални веб-страници.¹⁰⁶ Исто така, МТСП има одговорност да ги анализира и обработува статистички горенаведените податоци во својот систем за социјални права и услуги. Анализите и извештаите што не опфаќаат лични податоци заштитени со Законот за заштита на личните податоци, МТСП треба да ги објавува на годишно ниво.¹⁰⁷ Другите одговорни институции и организации, исто така, треба да ги обработуваат и објавуваат собраните податоци на своите веб-локации, како и во Централниот каталог на податоци од јавниот сектор.¹⁰⁸

Наспроти законската обврска, повеќето државни институции редовно не ги објавуваат податоците за РЗН а некои дури и немаат ИТ опкружување што ќе им овозможи да внесат

102 Закон за спречување и заштита од насилството врз жени и семејното насилство. Службен весник на Република Северна Македонија бр. 24/2021. Достапно на: <https://bit.ly/2Uemjru>. Член 11 став 1, член 24 и член 28 став 1.

103 Исто Членови 29 и 30

104 Законот за спречување родово-засновано насилство содржи дефиниции за полот и родот. Полот ги подразбира физичките карактеристики на поединецот (репродуктивен систем, хромозоми, хормони) според кои се назначува полот кој на поединци им се определува при раѓањето, врз основа на комбинација на телесни карактеристики и внатрешните репродуктивни органи. Родот, пак, според Законот за спречување на родово-засновано насилство, ги подразбира општествено конструирани улоги, однесувања, активности и атрибути што дадено општество ги смета за соодветни за жените и за мажите.

105 Исто Член 28 став 2.

106 Исто Член 28 став 3.

107 Исто Член 28 став 4.

108 Исто Член 28 став 5.

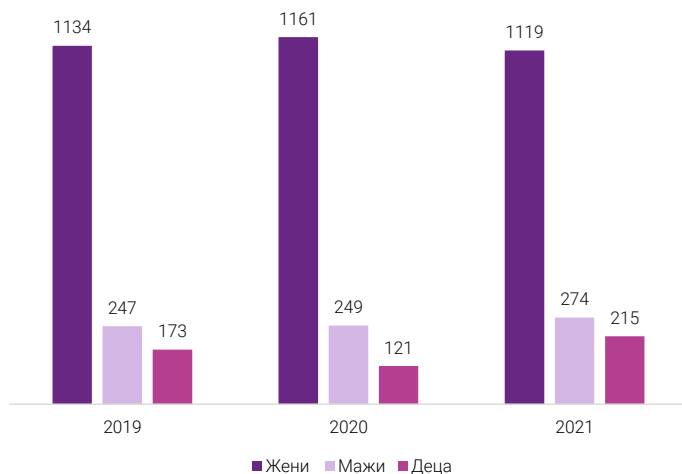
податоци разделени според полот. МИМ не е оперативна¹⁰⁹ и има индикации дека не содржи сигурни и ажурирани податоци за РЗН¹¹⁰.

Заради оцена на состојбата, на релевантните државни институции што имаат мандат за собирање податоци за родово-засновано насилство им беа пратени барања во согласност со правото за слобода на информирање и во следните делови се презентирани добиените податоци.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

Како што е опишано погоре, МТСП е одговорно да ги анализира податоците за родово-засновано насилство во својот систем за социјални права и услуги. Врз основа на кумулативните податоци за извештаите од сите центри за социјална работа, во изминативе три години беа евидентирани во просек 1564 жртви на родово-засновано насилство и семејно насилство. Во просек, 73% се жени, 16% се мажи и 11% се деца.

Жртви на РЗН и СН врз основа на бројот на пријави за РЗН и СН до ЦСР од 2019 до 2021 година

Слика 10. Жртви на РЗН и СН врз основа на бројот на пријави за РЗН и СН до центрите за социјална работа од 2019 до 2021 година.

Извор: Министерство за труд и социјална политика.

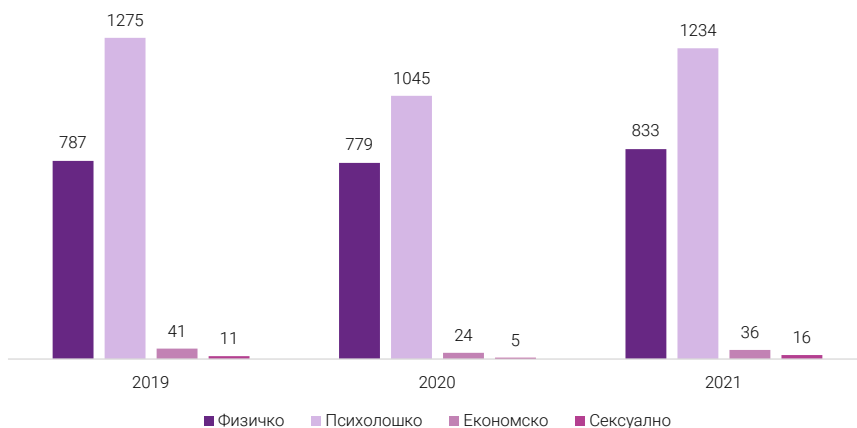
109 Платформа за родова еднаквост (2022). Извештај во сенка за спроведувањето на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жени и домашното насилство во Северна Македонија

110 Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the sixth periodic report of the former Yugoslav Republic of Macedonia CEDAW/C/MKD/CO/6 (14.11.2018) CEDAW/C/MKD/CO/6 (14.11.2018)

Во 2020 година вкупниот број жртви беше намален за 1,5%, додека во 2021 тој се зголеми за 5%. Споредливо големи разлики се забележани во бројот на пријавени деца жртви на РЗН и СН – во 2020 година бројот беше намален за 30%, додека во 2021 тој се зголеми за 78%.

Највообичаено пријавуваниот вид насилство е психолошкото насилство, кое може да е поврзано со фактот дека психолошко насилство често е присутно и евидентирано како дополние на други видови насилство.

Број пријави за РЗН и СН до ЦСР

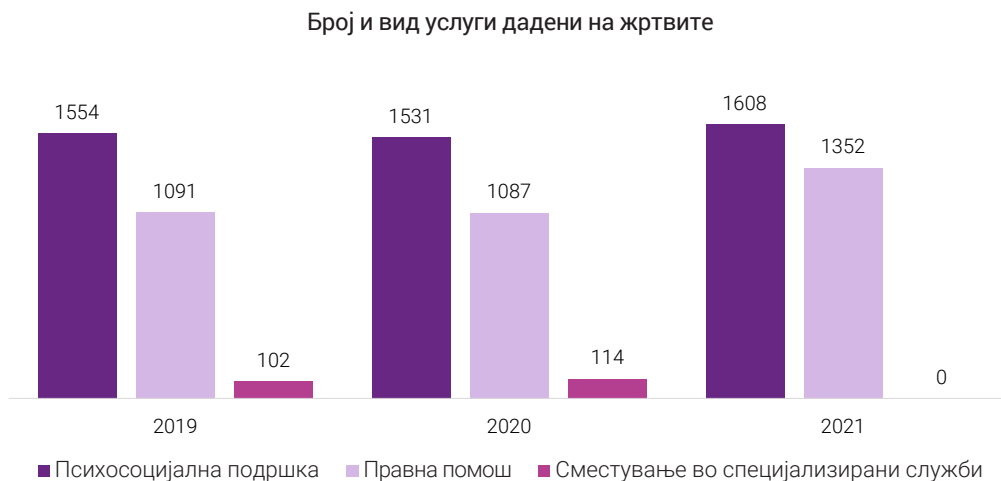

Слика 11. Број извешаи за РЗН и СН, разделени според вид на насилство.

Извор: Министерство за труд и социјална политика.

Во просек 58% од пријавеното насилство во центрите за социјална работа е психолошко, 40% е физичко, 2% економско и 1% е сексуално насилство. Во 2020 година пријавите повторно беа намалени за 18% кај психолошкото насилство, 41% кај економското насилство и 55% кај сексуалното насилство. Меѓутоа, во 2021 година бројот повторно беше зголемен. Не постои национална репрезентативна студија што понатаму ги истражува причините за овие флукуации и евентуалното влијание на пандемијата на Ковид-19, а не можеме да извлекуваме заклучоци само врз основа на овие податоци.

Кога станува збор за давање специјализирани услуги, највообичаено понудената услуга е психосоцијалната поддршка (56% од дадените услуги) и таа е следена со правна помош (46% од дадените услуги), додека сместувањето во специјализирани служби означува само 3% од сите дадени услуги.

Слика 12. Услуги што им се дадени на жртви на РЗН и СН, разделени според вид.

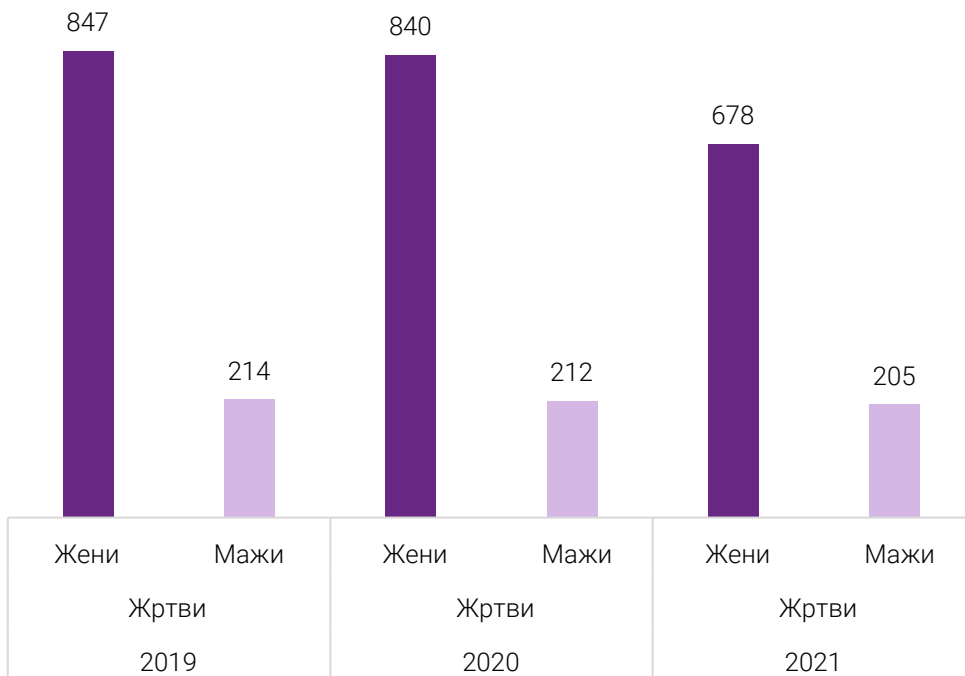
Извор: Министерство за труд и социјална политика.

Исто така, во текот на изминативе три години севкупно, 185 жртви на семејно насилство ги оствариле своите финансиски права за социјална заштита според Законот за социјална заштита. Поточно, 36 жртви го исполниле своето право во 2019 година, 72 во 2020 година и 71 во 2021 година.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

Во официјалниот одговор на Министерството за внатрешни работи се наведува дека нивната евиденција е ограничена на информации за семејно насилство. Врз основа на добиените податоци, во периодот од три години од 2019 до 2021 постои вкупна евиденција на 2996 жртви на кривични дела извршени во влошени околности на домашно насилство. Кривичните дела поврзани со домашно насилство вклучуваат убиство, обид за убиство, телесна повреда, тешка телесна повреда, безбедносни закани итн. Овие податоци укажуваат на намалување во 2021 година, но мора да се смета дека податоците за 2021 година не ја опфаќаат целата година (само до септември 2021 година). Најголемиот удел на пријавените кривични дела е поврзан со тешка телесна повреда (член 123) и со закани по безбедноста (член 144). Во просек, 79% од сите жртви се жени. Министерството за внатрешни работи не собира податоци разделени според полот за сторителите на кривични дела поврзани со семејно насилство.

Кривични дела извршени во влошени околности на семејно насилство

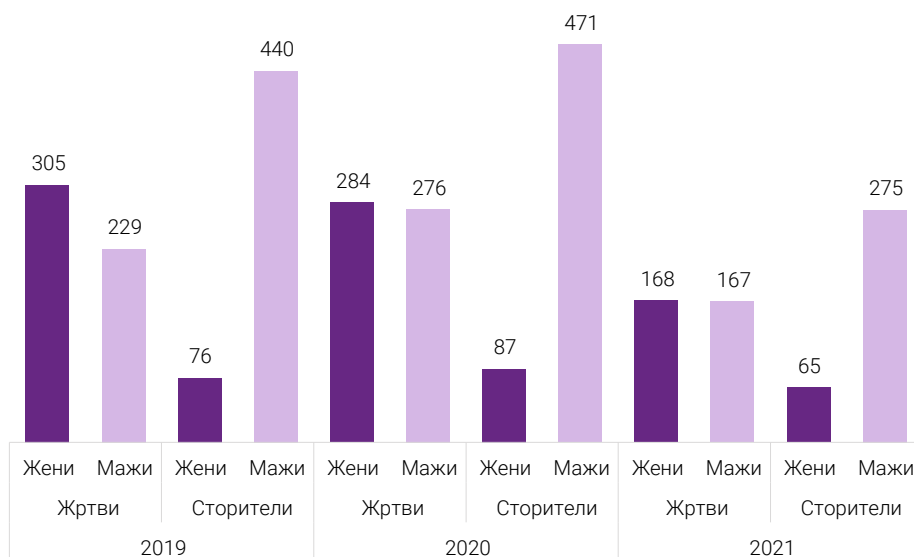

*За 2021 година податоците се до септември

Слика 13. Жртвите на кривични дела извршени во влошени околности на семејно насилство, разделени според полот, врз основа на бројот на пријави до Министерството за внатрешни работи.

Прекршоците поврзани со семејно насилство вклучуваат малтретирање на друго лице во стан, физички напад, учество во тепачка, карање и викање во јавност итн.

Прекршоци поврзани со семејно насилство

*За 2021 година податоците се до септември

Слика 13а. Прекршоци поврзани со семејно насилство, разделени според полот, врз основа на бројот на пријави до Министерството за внатрешни работи.

Додека за кивичните дела поврзани со семејно насилство не постојат разделени податоци за сторителите според полот, за прекршоците поврзани со семејно насилство МВР сподели податоци и за сторителите и за жртвите. Во тригодишниот период беа евидентирани вкупно 1429 жртви и 1414 сторители на прекршоци поврзани со семејно насилство. Повторно, намалувањето во 2021 година се однесува на фактот дека податоците не ја опфаќаат целата година. Меѓу евидентираните прекршоци, најголем удел има малтретирањето на друго лице во стан (член 47) и физички напад (член 12). За разгледуваниот тригодишен период, во просек 53% од жртвите биле жени, а 84% од сторителите се мажи.¹¹¹

¹¹¹ Овој „тригодишен“ просек е приближен податок што не ги вклучува податоците од најголемото тримесечје од 2021 година (тие не биле достапни за споделување од МВР во времето на завршувањето на активностите за собирање и обработка на податоците врз кои се заснова оваа анализа).

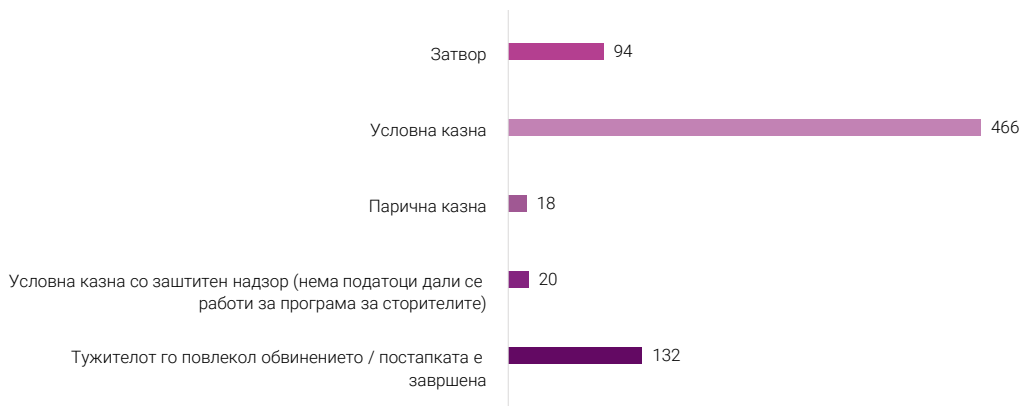
СУДОВИ И ЈАВНИ ОБВИНИТЕЛИ

За цел на собирање податоци за судовите и јавните обвинителства, барања за пристап до информации од јавен карактер беа пратени до сите 27 основни судови и 22 јавни обвинителства. Беа добиени одговори од 24 судови (89%) и 11 јавни обвинителства (50%). Врз основа на податоците од 24 основни судови, во тригодишниот период беа евидентирани вкупно 1082 кривични постапки, што подразбира 361 како годишен просек.

Број на започнати кривични постапки за семејно насилство

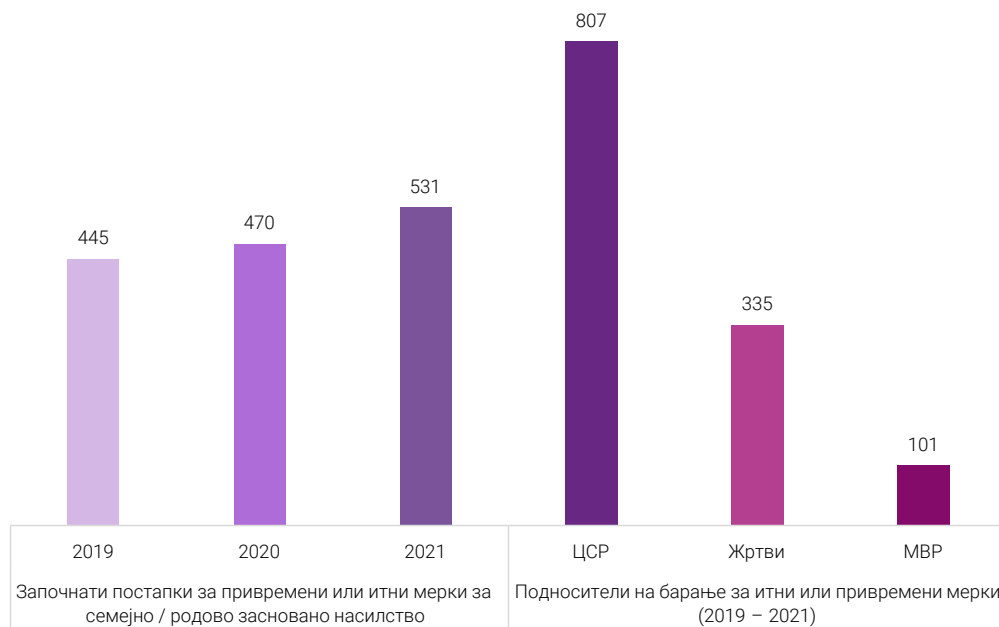
Број на санкции (2019 - 2021)

Слика 14. Кривични постапки, според податоци добиени од 24 основни судови.

Највисок број издадени санкции се условни казни (64%), а во 18% тужителот или го повлекол обвинението или постапката била завршена, во 13% санкцијата е затворска казна, во 3% е изречена условна осуда со заштитен надзор (но нема посебни податоци ниту објаснувања дали тоа вклучува програма за сторителите), а во 2% казната била парична.

Прекршоци поврзани со семејно насилство

Слика 15. Граѓански постапки, според податоци добиени од 24 основни судови.

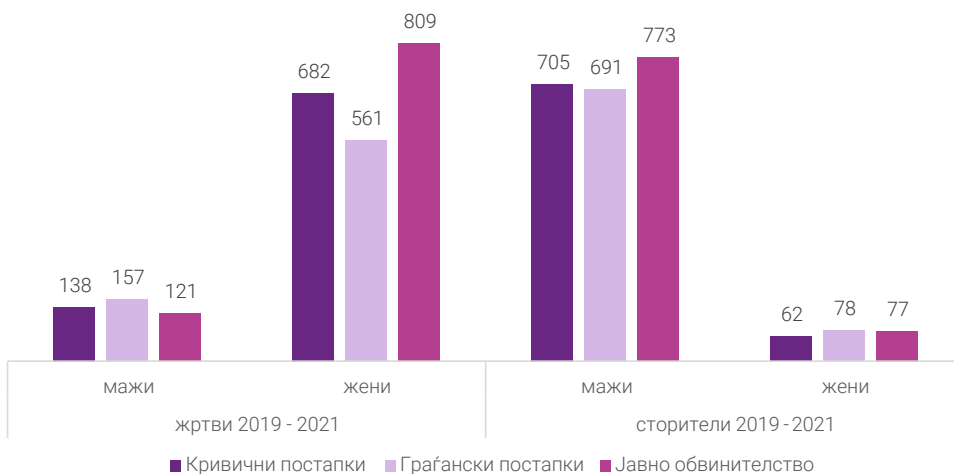
Од податоците добиени од основните судови би можеле да се анализираат само вкупниот број започнати постапки за привремени и итни мерки за семејно насилство – во просек 482 случаи годишно. Кај 65% иницијаторот е ЦСР додека МВР е иницијатор само во 8% од случаите.

Слика 16. Граѓански постапки, според податоци добиени од 24 основни судови.

Податоците добиени од јавните обвинителства укажуваат дека во просек годишно се евидентирани 283 пријави за семејно насилство. Од нив, 39% резултирале со отфрлање или неприфаќање на одлуката на обвинителството, 34% резултирале со обвинение и 20% вклучуваат налог за казна, додека во 5% од пријавите не била донесена одлука.

Пријави за извршено дело - семејно насилство:
жртви наспроти сторители

Слика 17. Жртви на СН разделени според полот. Податоци од 24 судови и 11 обвинителства.
(Двата најголеми суда во Скопје и Битола не можеа да бидат вклучени во оваа анализа!).

Жените се евидентирани како жртви на СН во 83% од сите кривични постапки, а тие сочинуваат 87% од сите случаи обработени во рамките на јавното обвинителство, додека 78% од жртвите поврзани со граѓански постапки, исто така се жени. Од друга страна, во 92% од кривичните постапки мажите се појавуваат како сторители на СН, а мажите, исто така, учествуваат со 91% кога се работи за случаи обработени во рамките на јавното обвинителство и 90% во случај на парнични постапки.

Важно е да се забележи дека иако постојат воспоставени **ИТ системи** за управувањето со случаи и администрација за судовите и обвинителството, системите **не се приспособени за запишување разделени податоци според полот**. Последователно, податоците поделени според полот што успеавме да ги собереме беа добиени со рачно анализирање на секое поединечно досие на случај во хартиена копија. Значи, двата основни суда со најмногу случаи (Основен суд Скопје и Основен суд Битола) не успеаја рачно да обработат големо количество податоци и тие не можеа да се соберат.

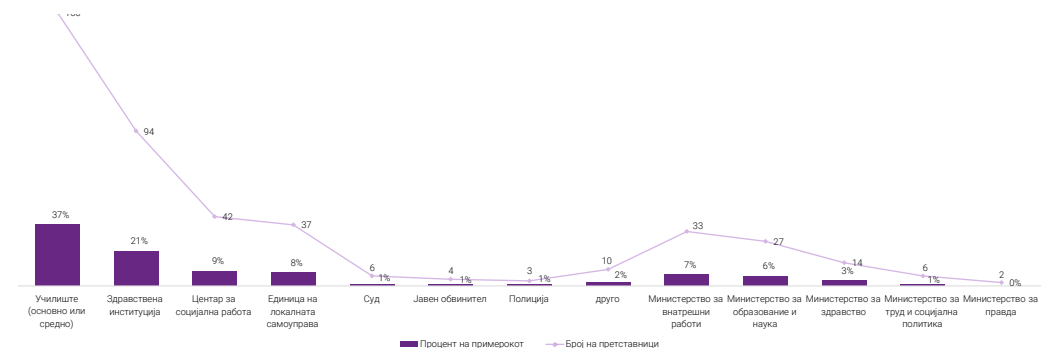
ПОГЛАВЈЕ 3

МАПИРАЊЕ НА ПОТРЕБИТЕ И РЕСУРСИТЕ – ИСТРАЖУВАЊЕ СО ЗАСЕГНАТИ СУБЈЕКТИ

За мапирање на потребите и ресурсите за спречување родово-засновано насилство во првиот квартал од 2022 година беше спроведено онлајн истражување со засегнатите субјекти. Според националното законодавство и стратегиските документи, системот на релевантните засегнати субјекти за спречување родово-засновано насилство е широк и вклучува различни општествени актери. Поради тоа, врската до прашалникот од ова истражување, достапна на македонски и на албански јазик, беше широко дистрибуирана до надлежните министерства и до релевантните национални и регионални јавни институции и единици, врз основа на достапните официјални регистри. Исто така, врската беше споделена и со релевантните граѓански организации и до Платформата за родова еднаквост.

Вкупно 470 претставници и претставнички учествуваа во ова истражување, а 95% од нив припаѓаат на јавните институции што се дел од поширокиот систем за спречување родово-засновано насилство, 3% се претставници на граѓански организации, додека пак 2% му припаѓаат на приватниот сектор.

Во анкетата учествуваа претставници и претставнички од сите релевантни министерства, при што Министерството за правда е најмалку застапено меѓу примерокот на национални институции. Во анкетата на регионално и на локално ниво учествуваа и претставници и претставнички од центрите за социјална работа, единиците на локалната самоуправа, основните судови и јавното обвинителство, полицијата и основните и средните училишта. За жал, од полицијата беше обезбедена најмала стапка на учество, наспроти сите вложени напори да се зголеми стапката на одговор кај овие работници. Меѓутоа, постои можност тие да се идентификувале себеси и под Министерството за внатрешни работи, но поради анонимноста на анкетата не беше возможно да се потврди ова во целост. Образовните и здравствените институции бележат најголемо учество со 37% и 21% удел во сите одговори, соодветно, што е во линија и со „примерочниот универзум“ во кој бележат и поголем број на вработени, согласно специфичноста на јавните структури и установи. Сепак, онлајн природата на самото истражување и ограничувањата во неговата поставеност не дозволуваат да ги разгледуваме овие податоци како статистички репрезентативни, туку најдобро е да ги толкуваме како квалитативни информации што се засновани на поголем број одговори на релевантни чинители.

Слика 18. Структура на примерокот на онлајн истражувањето (вкупно 470 испитаници).

Од аспект на возраста, повеќе од две третини од испитаниците и испитаничките се на возраст помеѓу 35 и 54 години, поточно, 39% припаѓаат на старосната група од 35 до 44 години а 3% од 45 до 54 години. Структурата на примерокот од аспект на образованието подразбира дека двајца од тројца испитаници имаат универзитетско образование како највисоко ниво на образование, а секој четврти испитаник има завршено магистерски студии. Претставниците со средно образование учествуваат со околу 6%, а 3% од сите испитаници се доктори на науки. Речиси половина, односно 48% учесници и учеснички живеат и работат во регионот на Скопје, додека 10% живеат и работат во источниот дел од земјата и ист процент се регистрирани за југоисточниот регион на Северна Македонија. Преостанатите статистички региони се застапени со помалку од 10% во севкупниот примерок.

СТАВОВИ КОН РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ И СОВЕТУВАЊЕ НА СТОРИТЕЛИТЕ

За процена на ставовите кон родовата еднаквост и родовите улоги, беше презентирана листа со изјави, а од претставниците беше побарано да го кажат своето мислење за секоја наведена изјава, на скала од 1 до 5 (при што 1 е силно не се согласувам, а 5 е силно се согласувам). Во табелата подолу е претставена дистрибуцијата на учесниците, врз основа на нивото на согласност и медијана како мерење на централната тенденција што покажува кое е „просечно“ ниво на согласност во примерокот. Имајќи предвид дека наведените изјави одразуваа некои патријархални ставови кон родовите улоги и родово-заснованото насилство, **охрабрува дека за мнозинството изјави медијаната е или 2 или 1, што подразбира посилно насогласување со изјавата. Меѓутоа, алармантно е тоа што половината од учесниците не се спротивставуваат на ставот што се одразува во изјавата: „Некои жени се манипулативни и предизвикуваат лутина и насилство од нивните партнери.“** Ова е загрижувачки затоа што изјавата имплицира **обвинувачка перспектива на жртвата во однос на родово-засновано насилство и рационализација на родово-засновано насилство.** Слично на тоа, секој четврти испитаник **се согласува, а секој**

петти испитаник е резервиран кон изјавата: „Жената покажува почит кон својот сопруг кога се грижи за децата или за постарите,“ што ја подразбира и потврдува претпоставената широка застапеност на традиционалните перспективи на родовите улоги.

Табела 1. Ставови кон родовата еднаквост – распределба на одговорите и мерење на централната тенденција.

	Силно не се согласувам 1	Не се согласувам 2	Се согласувам 4	Силно се согласувам 5	- (1+2)	Ниту се согласувам ниту не се согласувам 3	+ (4+5)	Медијана
Некои жени се манипулативни и предизвикуваат лутина и насилство од нивните партнери.	25%	25%	20%	3%	50%	27%	23%	3
Жената покажува почит кон својот сопруг кога се грижи за децата или за постарите.	26%	27%	20%	6%	53%	21%	26%	2
Жените природно имаат потреба за заштита од мажите.	26%	37%	16%	4%	63%	17%	20%	2
Природно е жените да се поемотивни и попустливи, а мажите да се поцврсти и доминантни.	37%	35%	9%	3%	72%	16%	12%	2
Мажот и жената треба да се обидуваат да се помират поради децата, дури и кога има повремени инциденти со насилство.	38%	35%	12%	3%	73%	12%	16%	2
Ако жената се облекува провокативно, нормално е мажите да свиркаат и да извикуваат по неа.	41%	34%	9%	3%	75%	13%	12%	2
Жените претерано реагираат кога велат дека трпат „психолошко насилство“.	34%	42%	6%	2%	76%	16%	8%	2

	Силно не се согласувам 1	Не се согласувам 2	Се согласувам 4	Силно се согласувам 5	- (1+2)	Ниту се согласувам ниту не се согласувам 3	+ (4+5)	Медијана
Само мајките треба да имаат породилно боледување, неприродно е мажите со месеци да не одат на работа поради отсуство на таткото за дете.	39%	38%	8%	2%	77%	12%	11%	2
Новите идеи за меките и емотивните мажи ги претвораат младите момчиња во хомосексуалци.	41%	38%	3%	3%	79%	15%	6%	2
Нормално е таткото да го дисциплинира детето така што повремено ќе му/и удри шлаганица.	49%	37%	5%	1%	86%	8%	5%	2
Дури и кога нејзиното мислење се разликува, облик на непочитување е кога жената не се согласува со одлуката на нејзиниот маж.	54%	36%	3%	1%	90%	6%	5%	1
Природно е мажите да се снабдители во семејството, а жените да бидат посветени на семејството.	63%	28%	3%	1%	91%	6%	4%	1
Семејното насилство е приватна работа.	65%	29%	1%	1%	94%	4%	2%	1
Не е невообичаено мажот да ја удри својата жена во жарот на страста.	83%	14%	1%	1%	97%	1%	2%	1
Непријатно е ако жената заработува повеќе пари од мажот.	80%	17%	0%	1%	97%	1%	1%	1

Извор: онлајн истражување на Реактор (470 испитаници, 2022г.)

Беа проценети и ставовите за програмите за третман на сторителите. Листата со изјави беше избалансирана, половина искажале позитивен став, а половина искажале негативен став. Повторно, охрабрува дека повеќето учесници се согласиле со изјавите со кои беше

рефлектиран позитивен став за програмите за третман на сторителите. Меѓутоа, треба да се забележи дека само 38% не се согласиле со изјавата „Сторителите ќе ги злоупотребат програмите за психосоцијален третман за да ја олеснат санкцијата“ што подразбира дека **значителен дел од учесниците или се двоумат или се согласуваат со изјавата.** Слично на тоа, половина од учесниците не се спротивставиле на изјавата „Програмите за работа со сторителите им даваат предност во правосудниот систем или им помагаат подобро да го скријат и да го оправдаат своето навредливо однесување,“ што повторно **би можело да сугерира загриженост дека овие видови програми би можеле да бидат злоупотребени.**

Табела 2. Ставови за советувањето на сторителите – распределба на одговорите и мерење на централната тенденција.

	Силно не се согласувам 1	Не се согласувам 2	Се согласувам 4	Силно се согласувам 5	- (1+2)	Ниту се согласувам ниту не се согласувам 3	+ (4+5)	Медијана
Програмите за психосоцијален третман на сторителите им помагаат да преземат одговорност за своите дејства	2%	4%	65%	14%	6%	15%	79%	4
Програмите за работа со сторителите ја зголемуваат безбедноста и благосостојбата на жените и децата	1%	4%	60%	17%	5%	17%	78%	4
Програмите за работа со сторителите им помагаат да развиваат побезбедно и позитивно родителство	1%	3%	63%	12%	4%	21%	75%	4
Програмите за работа со сторителите ги зголемуваат вештините на мажите за саморефлексија, поддржувајќи ги да развиваат ненасилни стратегии за справување	1%	3%	57%	15%	4%	24%	72%	4
Сторителите ќе ги злоупотребат програмите за психосоцијален третман заради олеснување на санкцијата	9%	29%	22%	4%	38%	36%	26%	3

	Силно не се согласувам 1	Не се согласувам 2	Се согласувам 4	Силно се согласувам 5	- (1+2)	Ниту се согласувам ниту не се согласувам 3	+ (4+5)	Медијана
Програмите за работа со сторителите им даваат предност во правосудниот систем или им помагаат подобро да го скријат и да го оправдаат своето навредливо однесување.	8%	40%	13%	3%	48п од%	36%	16%	3
Инвестирање во услугите за работа со сторителите е како „крадење“ од фондовите за поддршка на жртвите	19%	47%	8%	2%	66%	24%	10%	2
Службите за психосоцијален третман за сторителите се губење време и пари затоа што насилното однесување не може да се смени.	31%	47%	5%	2%	77%	16%	6%	2

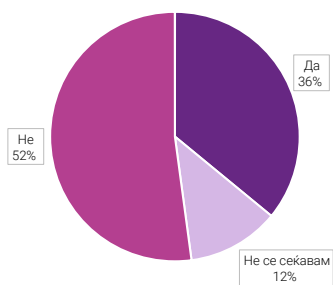
Извор: онлајн истражување на Реактор (470 испитаници, 2022г.)

ОБУКИ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ РОДОВО-ЗАСНОВАНО НАСИЛСТВО

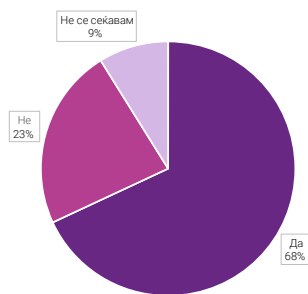
Под целта број три за спречување родово-засновано и семејно насилство, Акцискиот план за спроведување на Конвенцијата, предвидува обуки за наставници и асистенти во основните и во средните училишта, воспитувачи и негуватели, професионални работници од центрите за социјална работа, полициски службеници, здравствени работници, судии и јавни обвинители, судски вештаци, претставници на регионални канцеларии за бесплатна правна помош и локални тела за еднакви можности во единиците на локалната самоуправа и одговорни лица за социјална заштита во рамките на единиците на локалната самоуправа.

Од сите анкетирани учесници, повеќе од половината никогаш немале никаква обука за спречување родово-засновано насилство, а дополнителни 12% не се сеќаваат дали имале. Малку повеќе од една третина (36%) имале обука за превенција на родово-засновано насилство, а повеќето од нив (68%) имале таква обука во изминативе пет години.

П: Дали НЕКОГАШ сте учествувале во обуки за превенција на РЗН?

П: Дали сте учествувале во обуки за превенција на РЗН во ИЗМИНАТИТЕ ПЕТ ГОДИНИ?

Слика 19. Ставови на испитаници во врска со учество на обука за превенција на родово-засновано насилство – некогаш (график лево) или во последните 5 години (график десно).

Извор: онлајн истражување на Реактор (470 и 169 испитаници, соодветно; 2022г.).

Испитаниците кои пријавиле дека имале обуки во изминативе пет години беа запрашани за организаторите на обуките, при што **речиси половина одговориле дека обуките биле спроведени од некоја граѓанска организација.**

П: Кој ја организирал обуката за спречување РЗН што сте ја следеле?

Слика 20. Одговори на учесници кои учествувале на обука за РЗН во последните пет години (N=115 испитаници), за тоа кој ја организирал обуката (со фокус на последната, ако имале повеќе од една)..

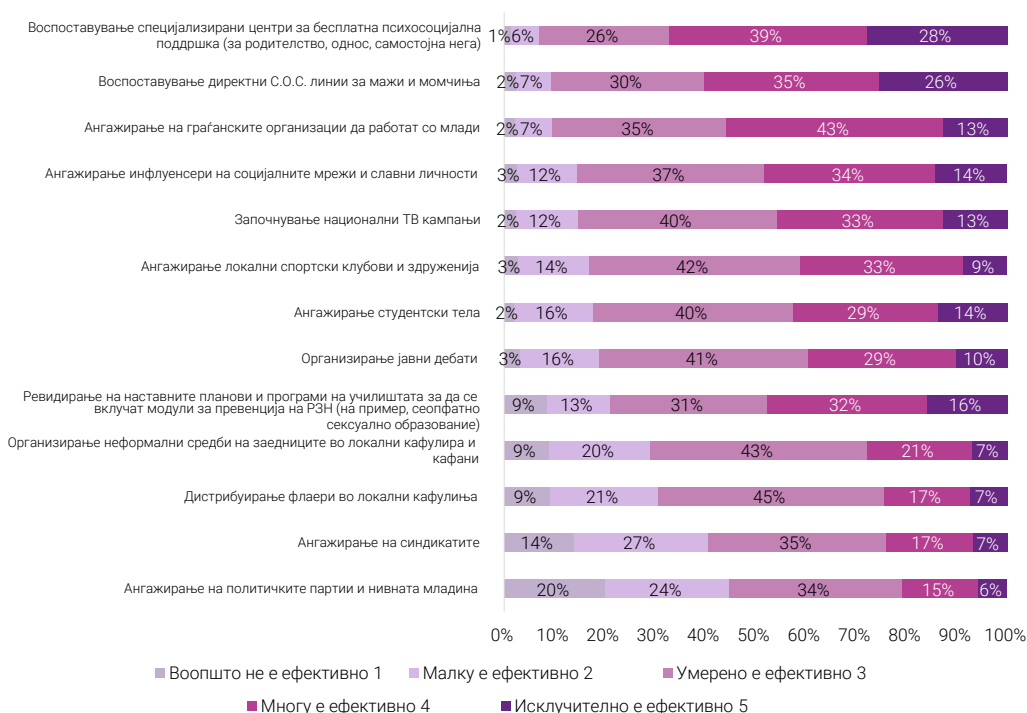
Извор: онлајн истражување на Реактор (2022г).

Повеќето обуки не биле задолжителни, а 67% од учесниците одговориле дека нивното учество било доброволно. Секој петти испитаник (22%) учествувал во задолжителна обука додека 11% не се сеќаваат за природата на нивната обука. Повеќе од половина (54%) одговориле дека не знаат дали организаторите ги оценувале промените во ставовите на учесниците или/и однесувањето по обуката, додека **повеќе од една третина (35%) потврдиле дека таквите процени биле интегрален дел од обуката.** На барање да го оценат квалитетот на обуката за спречување РЗН што ја имале, **мнозинството учесници ја оценуваат обуката како добра (42%) или многу добра (36%),** додека секој петти учесник (21%) дал порезервирана оценка на обуката (на пример, со прифатлив квалитет, но ниту добра ниту многу добра), а 1% оцениле дека обуката била многу лоша.

МОБИЛИЗИРАЊЕ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА НА РЗН

Од учесниците, исто така, беше побарано да го споделат своето мислење за она што би било најефективен начин за вклучување на мажи и момчиња во превенција на родово-засновано насилство во земјата. Врз основа на нивните одговори, воспоставувањето специјализирани центри за бесплатна психосоцијална поддршка (за родителство, врски, самостојна грижа) се препознава како најефективен начин при што 67% од учесниците се согласни со оваа однапред дефинирана изјава. Исто така, 60% одговориле дека ефективна алтернатива би било формирање СОС директна линија за мажи и момчиња а 56% сметаат дека ефективен начин би било ангажирање граѓански организации за да работат со млади.

П: До кој степен може секое од наведеново да биде ефективен начин за вклучување на мажи и момчиња во превенција на РЗН во нашата земја?

Слика 21. Начини за ангажирање на мажи и момчиња во превенција на РЗН рангирани според ефективноста.

Извор: онлајн истражување на Реактор (470 испитаници, 2022г.).

Мнозинството испитаници сметаат дека образовните институции и медиумите треба повеќе да бидат вклучени во превенцијата на родово-засновано насилство. Половина или речиси половина сметаат дека **здравствените работници, граѓанските организации и младинските организации треба да бидат повеќе вклучени во превенција на родово-засновано насилство.** Само една десетина или помалку сметаат дека високите државни функционери, синдикатите и приватните компании треба да бидат повеќе вклучени во превенцијата на родово-засновано насилство. Поради природата на онлајн анкетата, останува отворено прашањето дали учесниците не ја препознале улогата на овие заинтересирани субјекти во превенцијата на родово-засновано насилство или сметаат дека нивната вклученост не би била ефективна.

П: Според вашето мислење, кои актери би требало повеќе да се вклучат во превенција на РЗН?

Слика 22. Социјални актери кои би требало да бидат повеќе вклучени во превенција на РЗН, врз основа на согледувањата на учесниците.

Извор: онлајн истражување на Реактор (470 испитаници, 2022г.).

СПЕЦИЈАЛИЗИРАНИ УСЛУГИ ЗА СТОРИТЕЛИТЕ НА РЗН

Големо мнозинство од онлајн испитаниците, т.е., 86%, се согласуваат дека на нашата земја и недостасуваат специјализирани услуги (психосоцијално лекување, советување, терапија, обука, третман) за сторителите на родово-засновано насилство.

Учесниците во дискусиите на квалитативните фокус групи понатаму забележуваат дека постои само еден функционален центар кој обезбедува услуги на сторителите за целата земја. Некои од нив сметаат дека **Министерството за здравство треба да биде одговорно за развојот на ваквите центри и сметаат дека услугата спаѓа во доменот на јавното здравство. Тука е и прашањето за неангажманот на полицијата во случаите кога е неопходно отстранување на сторителот од домот.**¹¹²

Еден претставник од Заводот за социјални работи ја истакна важноста од постоењето на неодамна развиените оперативни стандарди и процедури (СОП) вклучително стандарди и процедури за работа на советувањето и психосоцијален третман на сторителите на родово-засновано насилство и семејно насилство. Покрај тоа, Министерството за труд и социјална политика ги спомена и советувањето за психосоцијален третман на сторители, кои се отворени на десет локации во земјава како дел од подрачните единици на Центрите за социјална работа но на посебни локации, а од сторителите се очекува да учествуваат на 20 состаноци за советување – четири поединечни и шеснаесет како дел од групното советување со други сторители.

“По ратификацијата на Истанбулската конвенција, отворивме советувањето за психосоцијален третман на сторителите на РЗН. Тие се дел од локалните центри за социјална работа, но физички се лоцирани во посебна зграда. Истата канцеларија се користи и за советување на жртвите, но термините се закажуваат во различни денови за да избегнеме инциденти. Луѓето кои работат со жртвите не се истите кои работат со сторителите” – претставник на Министерството за труд и социјална политика.

Сепак, тука е важно да се забележи дека најновиот извештај во сенка од мониторингот на спроведувањето на Акцискиот план за спроведување на Истанбулската конвенција открива дека овие СОП се однесуваат на просторот, опремата и персоналот, како и на процедурите за упатување, прием и процена, додека стандардите за наменска програма за работа со сторителите на родово засновано насилство и семејно насилство сè уште недостасуваат.¹¹³

112 Дискусиони фокусни групи и интервјуа со ГО и други актери спроведени од Реактор помеѓу декември 2021 и февруари 2022 година.

113 Каровска Чемерска, Д. Хера (2022). Извештај за следењето на спроведувањето на акцискиот план за спроведување на конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејно насилство. Достапно на: <https://hera.org.mk/izveshtaj-monitoring-ap-istanbulska-konvencija/>

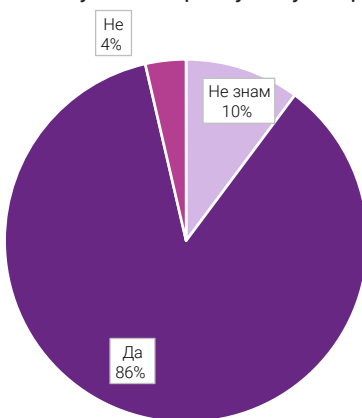
Програмите за сторителите на родово-засновано насилство се дизајнирани на начин што се бара од сторителот да има капацитет за когнитивно расудување за да може да ја постигне целта да преземе одговорност и да работи кон промена на однесувањето. Сепак, исто така, се нагласува дека системот ги гледа овие програми како „ослободување од кривична одговорност“.

„Доколку не се процени добро дали одредено лице може да биде дел од програмата, не се постигнува целта за прифаќање на одговорноста, ниту пак се постигнува крајната цел за промена на однесувањето на сторителот“. – претставник на ГО– давател на услуги

Професионалци кои имаат работно искуство во центар за обезбедување услуги за сторителите на родово-засновано насилство забележуваат дека и покрај наведениот напредок во официјалниот извештај за земјата, реалноста не е толку светла и само мал број сторители ја завршиле програмата од почеток до крај.

„Кога работев во ХЕРА, соработувавме со ЦСР, а ЦСР ги упатуваа сторителите кај нас со упат. Ниту еден од сторителите што ги видов не ги поминал сите фази на програмата за сторители. Во извештаите за државата е забележан напредок, се наведува дека има советувалишта, но во практика тие не работат ниту имаат капацитет да се справат со сторителите и истовремено да обезбедат пристап за безбедност на жртвата“ – претставник на ГО – давател на услуги.

П: Дали мислите дека во нашата држава недостасуваат специјализирани услуги (психосоцијално лекување, советување, терапија, обука, третман) за сторители на РБН?

Слика 23. Перцепции за достапноста на специјализирани услуги за сторителите на РЗН.

Извор: онлајн истражување на Реактор (470 испитаници, 2022г.).

Испитаниците во онлајн анкетата кои одговорија дека ни недостасуваат специјализирани услуги за сторителите беа дополнително прашани за главните причини зад нивните верувања и повеќе од половина од нив го посочија **недостатокот на обучени професионални работници за работа со сторителите како значаен фактор**, додека секој трет укажа на **недостаток на сеопфатни модули за обука на професионални работници за работа со сторителите**. Понатаму, 40% од овие испитаници го избрале **како фактор што придонесува недостатокот на мултисекторска соработка и координација**.

П: Зошто ни недостасуваат специјализирани услуги (психосоцијална грижа, советување, терапија, обука, третман) за сторителите на РЗН?

Слика 24. Идентификување на факторите зад недостатокот на специјализирани услуги за сторителите на РЗН.

Извор: онлајн истражување на Реактор (470 испитаници, 2022г.).

Големо мнозинство на онлајн интервјуирани испитаници (над 80%) се согласуваат дека за да се овозможи и подобри пристапот до специјализирани услуги (психосоцијално лекување, советување, терапија, обука, третман) за сторителите на родово-засновано насилство, постојат неколку клучни прашања што треба да се решат: соодветна обука на професионалните работници кои ќе даваат услуги (87%), доволно и одржливо финансирање за да се воспостават и функционираат таквите услуги (83%) и информирање на заедниците за достапноста на услугите (83%). Понатаму, **мнозинството, исто така, верува дека тесната соработка со службите за поддршка на жените (83%) би била клучна за функционирањето на овие услуги.**

П: Врз основа на вашето мислење, до кој степен е важно секое од следниве за да се овозможи и подобри пристапот до специјализираните услуги (психосоцијална грижа, советување, терапија, обука, третман) за сторителите на РЗН?

Слика 25. Идентификување на факторите што понатаму може да пристапат заради специјализирани услуги за сторителите на РЗН.

СПЕЦИЈАЛИЗИРАНИ УСЛУГИ ЗА ЖРТВИТЕ НА РЗН ¹¹⁴

Според информациите добиени од Министерството за труд и социјална политика, центрите-засолништа и специјализираните служби за грижа за родово-засновано насилство се регулирани со посебни стандарди и процедури. Според истите информации од МТСП, постојат советувалишта во 10 различни ЦСР кои работат и со жртви и со сторителите на родово-засновано насилство, сместени во посебна зграда од онаа на ЦСР и имаат посебни тимови, т.е. свои вработени.

Покрај овие, Министерството за здравство е одговорно за уште три центри за обезбедување здравствена заштита на жртвите на родово-засновано насилство. Оригиналниот стратешки план предвидуваше да има најмалку шест такви центри, но поради недоволното финансирање само три беа ставени во функција, со седиште во Скопје, Куманово и Тетово. Сепак, освен што имаа и други реални предизвици, за време на пандемијата со Ковид-19 овие центри беа реструктурирани во центри за Ковид-19 и воопшто не им беа достапни на жртвите на родово-засновано насилство

“Центрите сè уште не се добро опремени. Дополнително, треба да соработуваме со женски граѓански организации кои обезбедуваат грижа за жртвите на родово-засновано насилство и ја користат нивната поддршка. Сè уште недостига соодветно финансирање и подобра координација. Услугите се потполно бесплатни, а жртвата не треба да дава лична карта – но за време на пандемијата пристапот им беше целосно ограничен, а центрите беа претворени во центри за лекување Ковид-19.” – претставник од Министерството за здравство

Претставник од Заводот за социјални работи повторно укажа на неодамна усвоените стандарди и процедури кои вклучуваат СОП за: ЦСР работа со жртви на родово-засновано насилство и семејно насилство, специјализирани услуги за засолништа на жртви, специјализирани услуги за советување на жени жртви на родово-засновано насилство и специјализирана услуга за обезбедување СОС линии за жртвите на родово-засновано насилство и семејно насилство. Сепак, ефикасноста и ефикасноста на процедурите не можат да се проценат бидејќи поголемиот дел од вклучениот персонал сè уште не добил соодветна обука. Дополнително, се чини дека предизвиците во главниот град се посложени од оние во другите градови.

114 Qualitative FGD discussions and interviews with CSOs and other actors conducted by Reactor between December 2021 and February 2022 are the main source of information and clarifications behind this thematic section.

Најтешкиот предизвик е во Скопје каде што имаме најголема флукуација на професионални работници. Сè уште е навистина рано да се направи процена, но факт е дека ЦСР Скопје е најголем, со многу сложени проблеми и професионални работници кои немаат капацитет да ги решат прашањата на начин на кој ние би сакале – претставник на Заводот за социјални работи

Исто така, претставник на Министерството за внатрешни работи ја истакнува важноста од постоење на унифициран систем за собирање податоци во случаи на родово-засновано насилство и семејно насилство за сите национални институции. Сепак, најакутното прашање кое бара итна акција е обучување полициски службеници за справување со случаите на родово-засновано насилство на родово сензитивен начин и надградба на сегашното одделение за полициските службеници кои работат со семејното насилство.

„Обуките се клучни и за превенција и за подобрување на заштитата од родово-засновано насилство. Постои специјално полициско одделение за семејно насилство кое е недоволно екипирано со персонал, најмногу поради лошите практики на управување. Секторот треба да расте, а сите да се обучуваат за темата,“ – претставник од МВР.

Наодите, исто така, откриваат дека е развиена посебна методологија од страна на Министерството за труд и социјална политика во врска со лиценцирање услуги за жртвите на родово-засновано насилство, но според граѓанските организации вклучени во овој процес оваа методологија е несоодветна и не ги задоволува главните барања кои обезбедуваат одржливост на овие услуги. Еден од главните предизвици што беше посочен е дека оваа методологија предвидува (недоволно) финансирање по една извршена услуга, што подразбира дека центрите нема да можат да обезбедат одржливост во случај на помали барања од нивните услуги во одреден период. Дополнително, предвидените средства од МТСП делумно ги покриваат трошоците за ангажирање на психолог и социјален работник, но не ги опфаќаат трошоците за кариерно советување и правна помош. Граѓанските организации потврдуваат дека биле консултирани при процесот на изработка на оваа методологија, но исто така забележуваат дека нивните предлози не биле разгледани.

„Доколку немаме доволно обезбедени услуги, нема да има доволно средства ниту за режиски трошоци и нема да може да се обезбедат средства за плати и придонеси за вработените.“ – претставник на ГО – давател на услуги.

„Специјализираната поддршка е значајна форма за спречување на идно насилство, специјализираните служби мора да постојат и да бидат соодветно и доволно финансирани од државата“. – претставник на ГО – давател на услуги

Според МТСП, во моментот има осум центри кои работат со жртви на родово-засновано насилство, а само еден кој работи и со сторителите.

Едно од главните прашања при формирањето на вакви центри е неизвесноста околу одговорноста за финансирање и управување со овие услуги. Поконкретно, консултираните професионалци сметаат дека треба да се назначи едно министерство како одговорно за целото управување со таквите служби за полесно да се надгледуваат сите процеси и да се координираат различните актери во оваа област.

„Треба да има едно надлежно министерство кое ќе биде одговорно за нивното раководење, за креирање стандарди, процедури за работа, лиценцирање на лица кои ќе ги даваат услугите и ангажирање на квалификуван кадар“. – претставник на ГО – давател на услуги.

Уште повеќе, како што потврдува и последниот извештај од сенка, сè уште нема официјален протокол за мултисекторско постапување со жртвите на родово-засновано насилство и меѓусебно поврзување со други услуги, како и стандарди и процедури за бесплатна правна помош за жртвите на родово-засновано насилство и информирање на жртвите во однос на индивидуални и колективни жалби до регионални и меѓународни тела. Овој извештај дополнително потврдува дека бесплатна правна помош им е достапна на жртвите на родово-засновано насилство и семејно насилство, во согласност со Законот за бесплатна правна помош, според кој не е потребно испитување на нивната финансиска состојба како предуслов за користење на оваа помош¹¹⁵.

Сите консултирани страни и заинтересираните субјекти се согласуваат дека посебно внимание треба да се посвети на обуките што се одржуваат за професионалните работници. Во моментот нема дополнителни информации за содржината и формалното управување со тие обуки. Постојат индикации дека модулите развиени за полицијата се со прифатлив квалитет, но пристапот на полициските службеници при толкувањето на содржината е проблематичен.

115 Ibid.

Сите познати стереотипи се одржуваат преку обуката на полициските службеници – претставник на ГО – давател на услуги.

Има многу „сив“ простор што треба дополнително да се истражи кога станува збор за обуки со професионални работници поради недостаток на поуниверзален систематски пристап кон темата и транспарентност и систематизација на податоците. Сепак, сите консултирани страни се согласуваат дека има многу простор за подобрувања и овие подобрувања треба да бидат од непосреден и систематски карактер.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Програмите за третман на сторителите на насилство врз жените и семејното насилство имаат за цел да го спречат насилството врз жените, да ја зголемат безбедноста на жртвите на семејно насилство, но во исто време да придонесат за процесот на политичка и културна трансформација на општеството и елиминација на родово-заснованото насилство и родовата дискриминација генерално.

Анализата на правната рамка и споредбата со меѓународните и регионалните стандарди за превенција и заштита од насилство врз жените и семејното насилство покажуваат значителна усогласеност на правната рамка со Истанбулската конвенција и постоење на правна основа за воспоставување и управување со програми за третман на сторителите на сите форми на родово-засновано насилство и семејно насилство. Стандардите и процедурите за воспоставување и функционирање на таквите служби, пак, не се целосно усогласени со Истанбулската конвенција и Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, а и се сведуваат само на давање услуги на сторителите на семејно насилство.

Властите тврдат дека постојат осум советувашишта за психосоцијален третман на сторителите на семејно насилство, но има целосен недостаток на информации за соодветноста на локацијата, просторните услови, капацитетите на персоналот кои работат со сторителите, ефективноста на програмите и нивната усогласеност и корелација со други услуги обезбедени од институции и организации на национално и локално ниво. Целосно отсуствува програма за третман на сторители на сексуално насилство.

Недостигот на поддршка за жртвите кои пријавуваат насилство доведува до намален број на кривично гонети случаи во споредба со бројот на претходно пријавени случаи на насилство.

Анализата покажува и мал број на издадени привремени заштитни мерки за задолжително советување на сторителот. Потребна е дополнителна анализа за да се истражат причините зад овој тренд и да се открие дали судовите не сакаат да ги донесат овие мерки или пак ограничените капацитети на ЦСР, кои имаат право да нудат ваков вид советувања, се пречка сами по себе па и самите негативно влијаат врз ефективно спроведување на заштитната мерка.

Во процесот постои дополнително тесно грло поради отсуство на писмен протокол или упатства за помош на професионалците во справувањето и лекувањето на сторителите на насилство кои користат и се зависници од психоактивни супстанции, што исклучува значителен број на сторители од советување.

Сексуалното насилство се смета за една од најтешките форми на родово-засновано насилство врз жените што може да се реши само преку законодавни и други нерегулаторни мерки. Значи, покрај потребата од усвојување на предложените измени на Кривичниот законик, потребно е формирање соодветни служби за итна и долгорочна поддршка на жртвите на сексуално насилство, а во исто време и превентивни служби за сторителите на сексуално насилство.

Освен воспоставување на програмата за сторители како специфична мерка, обврската на Северна Македонија да го спречи родово-заснованото насилство треба да се исполни и преку други општи и конкретни мерки кои ќе промовираат промени во менталитетот и ставовите на луѓето воопшто, почнувајќи од најмала возраст.

ЗСЗНЖСН вклучува неколку општи превентивни мерки кои секоја институција и организација треба да ги спроведе врз основа на принципот на еднаквост и недискриминација. Акцискиот план за спроведување на Истанбулската конвенција (2018-2023) дополнително ги утврдува конкретните активности што секој субјект треба да ги спроведе во одреден период, во временска рамка од 2018 до 2023 година. Сепак, прегледот на Целта 3 во Акцискиот план и одговорите добиени од ресорните министерства укажуваат на сериозно доцнење во спроведувањето на превентивните мерки, конкретно кај оние активности кои имаат за цел да ги променат убедувањата и размислувањата на јавноста и да ги трансформираат институциите со цел подобро разбирање на родовата димензија кај насилството врз жените.

Затоа, Владата треба да земе предвид итна ревизија на Акцискиот план и да понуди пореален план со специфична временска рамка и соодветни финансиски импликации за имплементацијата на самиот Акцискиот план, што пак е од клучно значење за да се постават основите за целосна операционализација на ЗСЗНЖСН и за ефикасна превенција и заштита од родово-засновано насилство и семејно насилство.

Дополнително, програмите за превенција и заштита треба да се вклучуваат работа со мажи од рана возраст и ова да се практикува на сите нивоа, вклучително и општа превенција и промена на однесувањето преку официјални училишни наставни планови и програми, неформално образование за млади момчиња и мажи во различни контексти, специјализирани советувајќишта за момчиња и мажи, како и професионална работа со сторителите преку пристап фокусиран на безбедноста на жртвата, за што треба да се проектираат и соодветни финансиски импликации кои ќе бидат независни од оние што се наменети за работа со и поддршка на жртвите на родово-засновано и семејно насилство.